

46. İKTİSATÇILAR HAFTASI, 27–28 Şubat 2023

türkiye’de ekonominin görünmeyen yüzü

Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu Anısına

28 Şubat 2023, Salı

2. Gün, 1. Oturum

Sunuş: Mustafa Sönmez

Oturum Başkanı: Billur Engin Balın

Panelistler: Anıl Aba

Murat Birdal

Özgür Öztürk

aylin altınay - Değerli konuklar, saygıdeğer hocalarım, sevgili öğrenci arkadaşlarım 46’ncı İktisatçılar Haftasının ikinci gününe hoş geldiniz. Haftamızın artık gelenek haline gelmiş uygulaması, her bir günün Fakültemize emeği geçmiş hocalarımıza adanması. Bugün de Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu'nun anısına düzenleniyor. Bugünün açılış konuşmasını ise “Afet, Enflasyon

ve Seçim Üçgeninde Türkiye Ekonomisi başlığıyla Sayın Mustafa Sönmez yapacak. Buyurun Sönmez.

mustafa sönmez - Günaydın, teşekkür ederim. Acılı bir zamanda 46'ncı İktisatçılar Haftası'nda buluşuyoruz. Her şeyden önce şubat depremlerinde yaşamını kaybedenleri rahmetle anıyorum, hepimize geçmiş olsun diyorum. Daha beter afetlerden dilerim sakınırsız, yüzleşmeyiz ama bir gerçeklik bu afetler. Bunun da farkında olmak ve gerekeni yapmak durumundayız. Kuşkusuz bu afet, yaşanan bu şubat depremleri, Türkiye'nin içinde geçmekte olduğu konjonktüre çok önemli bir parametre olarak girdi. Her ne kadar bilim insanları sürekli uyardılsa da o bölgede depremin olasılığının yüksek olduğunu, bilime çok da kulak veren bir yönetim yok ama toplum olarak da sanırım bu konuda hassasiyetimiz pek yüksek değil. Olanlar oldu ve maalesef resmi verilerle 45 bini aşan bir can kaybı var, çok önemli bir varlık kaybı var ve 14 milyona yaklaşan 11 ili kapsayan bir nüfusun yaşamının birdenbire altüst olması gerçeği var. Bunun tabii bölge ile sınırlı kalmadığı, kalmayacağı çok açık. Bu Türkiye'nin geneline sirayet eden bir afet oldu ve önümüzdeki yıllarda da bunun etkisini hep göreceğiz, her anlamda göreceğiz insani olarak, muhtelif ekonomik parametreleri etkisi olarak bunu hissedeceğiz. Dolayısıyla denklemimize afet değişkenini artık almak durumundayız.

mustafa sönmez

Deprem Türkiye'nin geneline sirayet eden bir afet oldu ve önümüzdeki yıllarda da bunun etkisini hep göreceğiz. İnsani olarak, muhtelif ekonomik parametreleri etkisi olarak bunu hissedeceğiz.

Hatta belki bundan sonraki hayatımızı kurgularken afet odaklı bir yakın geleceği planlamak durumundayız. Bunu kulak arkası edemeyiz. Çünkü yine bilim insanlarının uyardığı gibi bir de yaklaşmakta olan bir deprem var. Bu da İstanbul odaklı bir Marmara depremi ve bunun riskinin ne olduğunu hepimiz gayet iyi biliyoruz, kapsama alanının ne olduğunu hepimiz gayet iyi biliyoruz. Dolayısıyla deprem, ister istemez önümüzdeki beş yılın, on yılın programlarının odağında olmak durumunda. Kuşkusuz deprem değişkeni, Türkiye'nin zaten kırılğan olduğu bir döneme eklendi. Türkiye'nin iktisadi ve sosyal, siyasal yapısının son derece yine bir fay hattı üstünde olduğunu hepimiz biliyoruz. Deprem

vukuatından önce, Türkiye'nin bir numaralı gündemi yüksek enflasyondur, kırılğanlıktır ve yine en geç 18 Haziran'da yapılması gereken seçimlerin güvenliğiydi, hilesiz hurdasının bir seçim hadisesiydi. Yani biz daha çok yüksek enflasyon belası ve onun ekonomide yaratmış olduğu kırılğanlıklar, özellikle bölüşüm ilişkilerinde emek aleyhtarı gelişimini konuşuyorduk ve bu

yüksek enflasyon içerisindeki tutarsız para politikalarını, tutarsız faiz politikalarını konuşuyorduk. Bunun ekonomide yaratmış olduğu balonun, büyümenin sürdürülemez olduğunu ve Türkiye'nin geleceğinin ve ciddi ölçüde bir belirsizliğe, bilinmezliğe sürüklediğini konuşuyorduk ve seçimle beraber bu akıl dışılığın son bulmasını ve bir ortak akılla Türkiye'nin yeniden inşasını konuşuyorduk.

Dolayısıyla bugün önümüzde bir üçgen var. Bu üçgenin bir ucunda yüksek enflasyon şeklinde tezahür etmiş. Ekonomideki ağır kırılabilirlik var. Bir ucunda göz ardı edemeyeceğimiz ve ivedilikle bundan sonraki her tür programın odağına oturtmamız gereken deprem afeti var ve tabii bütün bunlarla baş edebilmek için adil ve güvenilir bir seçimin yapılması ihtiyacı var. Konjonktür bu şekilde seyrediyor. Her üçü de önemli yani afetin dikkate alınması, afetin etkilerinin soğukkanlılıkla ve daha fazla zayıyla yol açmadan kaldırılması önemli bir gündem maddesi. Çünkü orada da dehşetli bir afet yönetim faciası gözledik ve bu boyutlara ulaşmaması gerekirdi can kaybının ve bu kadar mağdur edilmeden bu afetin göğüslenmesi gerekirdi.

Hem afete yol açmada büyük ihmaller olduğu anlaşılıyor, hem afet sırasında müdahalede büyük ihmaller olduğu anlaşılıyor. Bundan sonrasına dair de çok ciddi kaygılar var. Çünkü afetten gerekli dersler çıkarıldı mı, çıkarılmadı mı? Bu da ciddi bir soru işareti yönetimin. Çünkü telaş seçim ve seçim odaklı düşünüyor her şeyi. Afet yönetimini de ona bağladığı için hata üstüne hatalar gözlüyoruz ama serinkanlı bir biçimde hem mevcut afetin yaralarının sarılması hem bundan sonra yaşanabilecek afetlere karşı önlemlerin alınması, riskin azaltılması en önemli gündem maddelerinden görevlerden biri olarak önümüzde duruyor. Bu hem Türkiye'nin seçmeninin yönetime

getireceği iktidar açısından böyle hem tek tek bireyler, kitle örgütleri ve diğer kamusal kuruluşlar açısından böyle. Burada çok önemli bir görev bizi bekliyor.

Kuşkusuz afetin yanı sıra sürdürülemez, ayakta duramaz, kırılgan bir ekonomik yapı ve onun üstünde de epey tedirgin bir siyasi yapı var Türkiye'de. 2001'den bu yana görmediğimiz, gözlemediğimiz bir dehşetli enflasyon belasıyla karşı karşıya geldi Türkiye. İşte Ağustos 2022'de yıllığı yüzde 86'yı bulan bir tüketici enflasyonu ile karşı karşıya kaldık. Ondan sonra işte baz etkisiyle yıllık yüzde 64'le tamamlandı. Şimdi 50 basamağına filan inecek gibi oluyor ama aylık artışlar sürüyor.

mustafa sönmez

Bölüşümün en önemli sorunu, örgütsüzlük, ücretli sınıflara örgütlenme, toplu sözleşme, grev hakkını kullanma imkânı tanınmıyor. Anayasada olmasına rağmen bu fiilen kullanılmıyor.

Yüksek enflasyon tabii ki bütün ekonomik parametreleri zehirliyor. Başta bölüşüm ilişkisi, yani bölüşüm dehşetli ölçüde zaten iyi değildi, bozuldu. Güya ekonomi büyümüş gibi ama bölüşüme geldiğinizde yüzde 28'e düşmüş bir işgücü gelirini görüyoruz. Daha 2016'da yüzde 36'ydı. Demek ki dehşetli bir bölüşüm eşitsizliği içinde seyrediyor bu süreç. Bu tahammül edilir ve katlanılabilir değil. Her ne kadar son zamanlarda asgari ücret, maaş düzenlemeleri yapıldıysa da bu büyük kaybı telafi edecek, yani 36'dan 28'e, 8 puanlık bir kaybı telafi edecek düzenlemeler olmadı ve maalesef gidişat da öyle. Çünkü

bölüşümün en önemli sorunu, örgütsüzlük, ücretli sınıflara örgütlenme, toplu sözleşme, grev hakkını kullanma imkânı tanınmıyor, Anayasada olmasına rağmen bu fiilen kullanılmıyor. Kullanılmadığı için de bölüşümde bu sorunlarla yüz yüze geliyoruz.

Dolayısıyla burada hepimiz tabii ki seçimi bekler durumdayız; deprem öncesi de böyleydi, bugün de öyle. Bu hatta depremin kötü yönetimi, seçimin bir an önce yapılması gerekliliğini bir kez daha ortaya koydu. Fakat baştaki yönetimin nasıl ayak sürüdüğünü hepimiz yine gözlüyoruz. Bir şekilde seçimi erteleme niyetleri var, bu sınıyor, toplumda yoklanıyor bunun imkânı var mı yok mu diye. Ne olacağını göreceğiz ama ısrarla bir an önce bu seçimi en geç 18 Haziran'da yapılmasını istemek durumundayız. Çünkü daha fazla bu yönetimle bu sorunları çözmek mümkün değil, bunlarla baş etmek mümkün değil. Yani hem yaşanmış afet ve yaklaşan afetleri bu yönetimle yaşamak bu toplum açısından bir zül, katlanılabilir bir şey değil hem ekonomik olarak Türkiye'nin iş, aş sorunları ve geleceğini planlayıp programlaması ve aklın galebe çalması; bir tek adam beceriksizliğini değil, bir ortak aklın yönetimi ele alması ve

yönetmesi açısından belki Türkiye tarihinin en geniş bir ittifakıyla bir koalisyonu ile Türkiye'yi yeniden inşa etmek göreviyle karşı karşıyayız.

Dediğim gibi burada maalesef bu kırılmalıklar birçoğumuz açısından çok sürpriz değildi. Yani Türkiye'nin bir kere afet hadisesinin bu boyutlarda tezahürüne dair bizim az çok deneyimimiz var. İstanbul'da yaşayanlar olarak Marmara depremini 1999 yılında yaşadık ve onun bize gönderdiği mesajlar, sinyaller çok açıktı. Bunu başlangıçta algıladığımızı sanıyorduk ama öyle olmadı. Devamında o deprem, siyasi bir depremin de beraberinde getirdi. Hatırlayalım 99'da zaten ekonomi iyi durumda değildi; 98-99'da sürekli patinaj yapan, irili ufaklı krizlere giren bir yerdedi. Sonra 2000 yılında bir IMF çapasına rıza gösterildi bir koalisyon hükümeti, Ecevit başkanlığında. Derken dikişleri attı, o çapa tutmadı ve 2001 krizini yaşadık. Çok ciddi bir ekonomik kriz geldi 99 depreminin üstüne, 2001 kriz geldi ve bununla baş etmek üzere Türkiye çok ciddi kemer sıkma politikaları içeren bir IMF teslimiyetine mecbur kaldı. 2001'deki IMF reçetesi ile ekonomi belki dengelerini yeniden yakaladı, tekrar kendisini sermaye birikimini sürdürebilecek noktaya geldi ama topluma çok ağır bir bedel ödettiğini hatırlayalım. Yani hem kamu kesimindeki kemer sıkma politikaları, hem tarımda olsun, sanayide olsun yaşanan küçük küçülme ve düşük büyüme, işçilerin, köylülerin, memurların ağır bedeller ödemesine yol açtı ve bunun sonucunda da 2002 yılında yapılan seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi, yani o dönem Erbakan'ın yönettiği Refah Partisi'nden kopan bu yeni bir muhafazakâr politik İslam aradan yüzde 30 dolayında bir oyla birinci parti olarak çıktı. O acı reçeteyi uygulayan partiler baraj altında kaldılar. Depreminin üstüne gelen 2001 krizi, bir siyasi değişimi de beraberinde getirdi. Toplum adeta o koalisyon hükümetini cezalandırdı ve bu yeni partiye, Adalet ve Kalkınma Partisi'ne vekalet verdi. Sonra neler olduğunu aşağı yukarı biliyoruz. Yani hem içeride o ağır ekonomik reçete, özelleştirmeler, onun sağlamış olduğu rüzgâr, hem dış dünyadan Türkiye'ye açılan yeni kredi ve dünya konjonktürün lehte seyretmesi, AKP'nin uzun süre iktidarda kalmasına imkân verdi.

Şimdi bakın, o dönem içerisinde eldeki imkanlarla hem bu afetin riskini azaltmak, Türkiye'yi yeni afetlere hazırlamak mümkündü, hem içeride ve dışarıda oluşan kaynaklarla; çünkü olağanüstü bir yurtdışından kaynak girişi oldu. Türkiye'nin hiç şimdiye kadar deneyimlemediği özelleştirmelere gelen ve portföy yatırımı olarak borsaya gelen, dış kredi olarak gelen Türkiye'nin çok ucuz faizlerle borçlanabildiği on küsur yıllar oldu. Bunların hepsi bir fırsattı. Fakat bu iktidarın derdi, -buna yine içimizden bazıları geç uyandı maalesef, zaman zaman bu

mustafa sönmez

AKP iktidarın derdi, hedefi bir politik İslam rejimi, giderek bir tek adam rejimi kurmaktı. Eldeki ekonomik imkanları bir kâr ve sermaye birikimine tahvil etmek üzere kullandılar.

iktidara omuz verenler bile oldu- hedefi bir politik İslam rejimi, giderek bir tek adam rejimi kurmaktı. Adım adım bunun taşları döşendi ve eldeki bütün ekonomik imkanlar da afet riskini azaltma ve Türkiye'nin sorunlarını, başta ekonomik olmak üzere diğer sorunlarını halletmeye dönük kullanılmadı. Ortada çok net bir konut ihtiyacı vardı. Dehşetli bir imar ihtiyacı vardı. Şimdi bu imar ihtiyacını giderirken mutlaka afet riskini dikkate almak ve toplumun daha çok alt gelir gruplarının konut ihtiyacını dikkate almak ön planda geliyordu. Fakat ne yapıldı?

Bunu yapmadılar. Bunun yerine bu imar ihtiyacını tamamen bir kâr ve sermaye birikimine tahvil etmek üzere kullandılar. Arsa Ofisi'ni TOKİ'ye bağladılar; kamunun arsalarını adeta bir sermaye gibi kullanıp, bundan İstanbul'un rantından yararlanmak üzere daha çok bu Ağaoğlu ve benzeri müteahhitlere prestijli dedikleri yapılar yaptırdılar. Kiralık konut üretmek varken, sosyal konut üretmek varken bunu yapmayıp daha çok buraya yönlendirdiler.

Yine bunun devamı olarak İstanbul'da kent suçu diyebileceğimiz bir dizi imar hukuku ihlaliyle dehşetli bir betonlaşma ve yapılaşmanın kapısını açtılar. Böylece inşaat bu rejimin sermaye birikiminin lokomotifi haline geldi ve bunu da herhangi sermayedarlara, müteahhitlere değil kendileriyle organik ilişki içinde olan müteahhitlere, sermaye gruplarına yaptırdılar. Dolayısıyla imar ihtiyacı, imar faaliyeti tamamen AKP'nin kendisini tahkim etme, siyasi yapı olarak büyütme ve ona bağlı olarak sermaye birikimini sağlama ve kendine organik olarak bağlı sermaye grupları oluşturmanın aracı durumuna getirildi. Burada özellikle İstanbul'un nasıl betonlaştırıldığını ve üstelik depremini bekleyen kentin ne hale getirildiğini hep beraber gözledik.

Bu inşaat odaklı ve afet riskini göz ardı eden süreç tabii ki çok hızlı ilerledi. Buna hem içerden kaynak bulundu hem dışarıdan borçlanarak ya da dış kaynak girişi sağlanarak bu makine çalıştırıldı. Ama nerede görülmüş? Yani durmadan iç pazara dönük bir inşaat faaliyeti yürüteceksin ve bunun için ithalat yapacaksın. Bu dışarıdan gelen kaynağın sağlamış olduğu düşük kuru ithalat için kullanacaksın, içerideki sanayiye ihmal edeceksin, döviz kazanma faaliyetini ihmal edeceksin. Bunun sürdürülebilirliği mümkün mü? Mümkün olmadığı 2013'ten itibaren görülmeye başlandı. Yani bu kurgu bozuldu, burada şemsiye ters döndü. Artık ne eskisi

gibi bir inşaat odaklı büyüme çok rahat yaşanabilirdi, ne de bunun üstünde yükselen seçmenin gözünü boyayan, seçmenin rızasını alan bir süreç söz konusu oldu.

Türkiye 2013'ten sonra teklemeye başladı. Çünkü dünyada artık kaynak ucuz değildi, faizler artıyordu ve eskisi gibi kaynak bulmak kolay değildi. Türkiye, döviz kazanmayı da ihmal etmişti. Hem ihracatını hem diğer döviz kazandırıcı faaliyetlerini ihmal etmişti. Yavaş yavaş döviz harcayan ama döviz kazanamayan ülkenin kaderi Türkiye’ye de hâkim oldu ve teklemeler, tıkanmalar başladı. Bunun üstüne tabii yönetimin kendi içindeki çatışmaları ile beraber toplumda daha otoriter, daha baskıcı bir yönetim anlayışının hâkim olduğunu gördük. Bu birçok şeyi ayrıca deforme etti. Burada daha pervasız davrandılar, daha kayırmacı davrandıklarını gördük, daha ötekileştirici olduklarını gördük ve yavaş yavaş sistem gerçekten çürümeye ve yönetimi zorlaşmaya başladı. Bütün bunları gözledik ama hedeflerinden çok kolay vazgeçemediler biliyorsunuz.

2018'de bir tek adam sistemini oturtmaya kalktılar, 2017 referandumunu aştıktan sonra. Bütün bu seçim dönemlerinde hileli sandıklar, güvenli ve adil olmayan seçimler yaptıklarına da tanık olduk. Bu süreç içerisinde tabii muhalefetin etkisizliği ayrı. Bunlar ayrıca konuşulabilir ama adım adım 2018'de bir tek adam noktasına geldik. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi denen, yasamanın, Meclis'in neredeyse şekli bir kurum haline getirildiği, yargının tamamen yürütmenin, yani cumhurbaşkanının emrine

mustafa sönmez

Tek adam yönetimi, enflasyonu küçümseyerek faizin düşürülmesi halinde enflasyonla baş edilebileceği iddiasını ortaya attı. Merkez Bankası'na hiçbir şekilde bir özerklik tanımayacağına hükmetti.

bağlandığı neredeyse; belki anayasal olarak öyle değilse bile fiilen ve bir takım yasal değişikliklerle bir tek adam sistemi, yasama ve yargının tek adama tabi tutulduğu, kararnamelerle yönetilen bir ucube sisteme geçti Türkiye 2018'de. Buradan başlayarak da çatırdayan ekonomik fayların yavaş yavaş depremler ürettiğine tanık olduk daha öncesinde. Bu akıl, akıl değil aslında, safсата, tek adam yönetimi, enflasyonu küçümseyerek faizin düşürülmesi halinde enflasyonla baş edilebileceği iddiasını ortaya attı. Merkez Bankası'na hiçbir şekilde bir özerklik tanımayacağını ve kararları kendisinin vereceğine hükmetti. Bütün dünyaya da bunu ilan etti 2018 öncesinde ve bunu yapmayı denedi. Tabii 2018 yılında hatırlayacaksınız bu “papaz krizi”yle beraber ciddi bir kur şoku yaşandı ve 2018'de Türkiye ilk yüzde 20'lik enflasyonları tekrar görmeye başladı, hızlı bir dolarizasyonu gördü. Buradan

itibaren tek adam sistemi dikış tutturamadı. 2019’da düşük büyüme razi olundu ve orada yine bir patinaj yaşadı Türkiye. 2020 yılı pandemi de çok zorlu bir deneyimi yaşadı Türkiye. Ciddi can kayıpları oldu. En son TÜİK’in ölüm istatistiklerinde 87 bin yazıyor ama Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirdikleri rakam 101 bin. Dolayısıyla hiçbir şekilde doğru yönetilemeyen, doğru bilgi verilmeyen bir pandemi süreci yaşadık. Bunda da Türkiye yine önemli bir ekonomik kayba uğradı. Yüzde 2'nin altında bir büyüme, bütün hükümetin itip kalkmasına rağmen, düşük büyüme, önceki 2019 ve 2018 küçük büyümelerine eklendi.

2021'de tabii pandemiden çıkış verdiği bir ertelenmiş talebin kullanılması, hükümetin çeşitli düşük faizlerle büyüme teşvik etmesi vesaire ile büyüme yüzde 11'in üstünde gerçekleşti ama bu arada yine yeni kırılmalıklara yol açacak akıl dışı kararlara gidildi. 2021 Eylül'ünde hatırlayacaksınız faizler düşürüldü. Yüzde 19 politika faizi dört ayda 5 puan düşürüldü enflasyon yükselmekteyken. Yıllık enflasyon 2021’de yüzde 36'ya çıktı. Yine faiz düşürmeye devam ettiler ve 8,5 puana kadar düşmüş vaziyette politika faizi, enflasyon hâlâ yüzde 50'lerde seyrederken.

Faizleri düşürünce, insanlar geçen yıl paralarını koruyabilmek için dövize yöneldiler, döviz fiyatları hızlı şekilde arttı. Artan döviz fiyatları, maliyet enflasyonuna önce yol açtı, üretici fiyatlarını artırdı, sonra tüketici fiyatlarını artırdı. Böylece Türkiye bir yüksek fiyat-yüksek enflasyon sarmalina girmiş oldu ve biz bu bela ile maalesef hâlâ uğraşmak durumundayız. Baz etkisiyle yıllık düşüyor gibi görünse de aylık artışlar sürüyor. Yani yüksek enflasyon Türkiye'nin yakın geleceğine taşıyacağı en önemli risklerden biri. Dolayısıyla Türkiye seçimlere yüksek enflasyon ve afet riski ile girecek ve bunlara çözüm üretme hazırlığı, planının olması gerekiyor.

mustafa sönmez

Şubat depremi yaşadıktan sonra ve de bunun İstanbul depremini öne çekme ihtimalinin yüksek olduğunu gördükten sonra, artık bundan sonra deprem odaklı bir program talep etmek durumundayız.

Doğrusu bu deprem öncesinde programın hep bir an önce bu yüksek enflasyonunun yarattığı tahribatı azaltma ve bir ortak akılla sürdürülebilir bir ekonomi inşa etmek şeklinde tarif ediyorduk. Hatta Millet İttifakı'nın topluma açıkladığı program taslağında da bunun vurgusunu görebiliyorduk. Fakat bu şubat depremi herhalde hepimizi silkelemiş olmalı. Yani biz bu depremi yaşadıktan sonra ve de bunun İstanbul depremini öne çekme ihtimalinin yüksek olduğunu gördükten sonra, artık bundan sonra deprem odaklı bir program talep etmek durumundayız. Yani kim gelirse iktidara, -ki Millet İttifakı muhtemelen gelecek-

o programın gözden geçirilerek, adının da net olarak deprem odaklı bir program olarak tanımlanması gerekir. Bu deprem odaklı programının, beş yıllık programın mutlaka önce afet riskini azaltacak bir önceliğinin olması gerekir. Yani imar faaliyetinin tekrar Türkiye'nin asli faaliyeti ve inşaatın lokomotif sektörü olması gerekir. Bunu belki istemezdik, yani daha dengeli, daha sanayi, hatta döviz kazandıran sanayi, bağımlılığı azaltacak bir sanayi talebi ön planda olabilirdi. Ama kanımca deprem riski, yaşadığımız afet ve yaklaşmakta olan afet bizi bir imar faaliyetini öne çeken, depreme dayanıklı, afet riskini azaltacak konutlar, yenilemeler, gerçek kentsel dönüşümler, altyapı yatırımlarının yenilenmesi; buna yöneltmek durumunda.

Bunun bir içe dönük büyüme modeli olduğunu kabul etmeliyiz ve bunun gerektirdiği kaynaklar için hem yeni vergilere ihtiyaç olduğunu hem kamu giderlerinde özellikle lüks harcamalardan tasarruf gerektirdiğini, özellikle üst gelir gruplarını, şirketleri, bankaları vergileyecek, yeni vergi salacak, onlara yeni vergi yükü getirecek radikallikler istediğini biliyorum ve bunu talep etmek durumundayız. Bu deprem odaklı bir programın dış kaynak bulmada da kolaylık olacağını düşünüyorum. Başta Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi kurumlardan, bir kısmı hibe olmak üzere düşük faizli krediler, yardımlar istenebilir. Türkiye yeniden inşa ihtiyacında öncelikli meselesi budur. Bundan dolayı kaynağa ihtiyaç duymaktadır şeklindeki bir yeni iktidar çağrısı dışarıdan karşılık bulabilir ve bununla beraber bu hem iç kaynakları, vergileri kullanma, artırarak kullanma hem dışarıdan yeni kaynaklar bularak Türkiye bu programı finanse eder ve etmelidir.

Özet olarak böyle bir gündemi belki tartışmaya açmamızın faydası olabilir. Evet, böyle bir gelecek tartışması teklif ediyorum. Dinlediğiniz için çok teşekkür ederim. Sağ olun.

aylin altınay - Sayın Sönmez'e teşekkür ediyoruz. Bugünün sabah oturumu, "Türkiye'de Ekonominin Görünmeyen Yüzü başlığını" taşıyor. Oturuma başkanlık edecek Sayın Dr. Billur Engin Balın'ı kürsüye davet ediyorum.

billur engin balın - Öncelikle İFMC'nin 80'inci yılını ve İktisatçılar Haftası'nın 46'sını idrak ettiğimiz bir günde, burada olmaktan çok mutluyum, çok teşekkür ediyorum. Hepiniz hoş geldiniz.

Türkiye'de kurumların, kurulların, ekonominin temelinden sarsıldığı günleri yaşarken, bir de üzerine Doğu Anadolu Fay Hattının da sarsıldığı bir gündemimiz oluştu. Depremde hayatını kaybeden tüm vatandaşlarımıza Allah'tan rahmet diliyorum, çok çok üzgünüz her biri için.

Bu gündem altında bugün Türkiye'de ekonominin görünmeyen yüzünü tartışacağız hocalarımızla birlikte. Kendilerini kürsüye davet ediyorum. Sizler de uygun görürseniz programdaki sıralamayla başlayalım. Anıl hocam buyurunuz.

anıl aba - Çok teşekkür ederim bu davetiniz için. Ben de yıllarca bu İktisatçılar Haftası'na izleyici olarak öğrenciyken katıldım. Şimdi ilk defa bu tarafta olduğum için çok onur duydum.

Öncelikle birkaç veri paylaşmak isterim. AKP öncesi dönemden başlayıp 2018'kade kadar aldım. Çünkü 2017-18'den sonrası epey karışık, kaotik bir dönem. İlk aktarmak istediğim veri, emeğin durumuna yönelik bütünlüğün önemli bir parçası olan işgücüne katılım oranı. Şimdi biz AKP öncesinden 80'lerden 90'lı yıllara yayılan o dönemde işgücüne katılım yüzde 60'lardan yüzde 50'lerin altına kadar düşmüştü. AKP dönemiyle birlikte bir kere yine uzun vadeli trend

anıl aba

AKP döneminde kadınlardaki artışın, kadınların işgücüne katılım ağındaki artışın çok hızlı olduğunu, çok yüksek olduğunu görüyoruz. Ne kadar yüksek olsa da tabii hâlâ çok düşük.

tespitlerden biri, işgücüne katılımın arttığını görüyoruz. Birinci kabulümüz bu. Erkeklerde bu artış o kadar yüksek değil, hatta durağan stabil seyrediyor. Yüzde 70 civarı erkeklerde ve kadınlarda zaten çok düşük Türkiye'de, yüzde 20 küsürlere kadar gerilemişti. AKP döneminde kadınlardaki artışın, kadınların işgücüne katılım ağındaki artışın çok hızlı olduğunu, çok yüksek olduğunu görüyoruz. Ne kadar yüksek olsa da tabii hâlâ çok düşük, hâlâ erkeklerin çok altında, hâlâ eşdeğer, Türkiye ile kıyaslanacak ülkelere baktığımızda çok

altında. Toplamı da işte en son geldiği noktada yüzde 50'ler civarı. Yani çalışmaya hazır yetişkin nüfusun yarısı Türkiye'de çalışıyor. Müthiş bir âtil işgücü, insan kapasitesi...

Bu tek başına, Türkiye sosyalizmin işleyeceğini ispatı gibi bir şey... Yani bütün bu nüfusu biz çalıştırsak, herkesin iş saatini yarıya indirip dörder saat çalışsa ama herkes çalışsa aşağı yukarı toplam gelirden çok bir kaybımız olmadan yolumuza devam edebilir olacağız gibi bir tablo var.

Peki AKP döneminde neden arttı, ona da bakalım. Hatta Cumhurbaşkanımız da diyordu. İşsizlik artıyor, neden artıyor? "Çünkü iş arıyorsunuz değil mi? İş arıyorsunuz ve bulamıyorsunuz; iş arayıp bulamayınca işsiz sayılıyorsunuz, iş aramasanız sorun olmayacak" gibi bir açıklaması da vardı. Daha çok da kadınlara yöneltiyordu bunu. Çünkü kadınlar daha çok iş aramaya başladı. Şimdi bu hem iyi hem kötü. Yani tabii ki kadınların işgücüne katılması hem kadın-erkek eşitliği

açısından önemli ve güzel bir gelişme bir taraftan. Ama öte taraftan eskiden, hani 60'larda, 70'lerde eskiler bilirler, bir maaşla bir hane geçinebiliyordu değil mi? İkinci bir kişinin çalışmasına çok gerek yoktu, makul bir yaşam standardı elde edilebiliyordu. Ama günümüz dünyasında iki maaş bile artık yetmiyor, kredi bilmem ne falan. Bir de öyle boyutu var. Kadınların işgücüne neden bu kadar hızlı bir şekilde AKP döneminde katılıyor olmasının bir sebebi de bu büyük ölçüde.

anıl aba

60'larda, 70'lerde ikinci bir kişinin çalışmasına çok gerek yoktu, makul bir yaşam standardı elde edilebiliyordu. Ama günümüz dünyasında iki maaş bile artık yetmiyor, kredi bilmem ne falan. Bir de öyle boyutu var.

Görmezden gelinen bir başka bunun sebebi de şu: Son 20 yılda çok ciddi bir köyden kente göç yaşandı. Bunun da iki sebebi vardı. Birincisi, AKP döneminde tarımın para etmiyor olması, para etmemeye başlaması. Yani köydeyseniz, küçük çiftçiyse AKP döneminde haliniz harap. Buğday para etmiyor, fındık para etmiyor, tütün para etmiyor, süt para etmiyor... Bu bir politika. Neden? Çünkü sütün, fındığın, buğdayın fiyatını, buradaki teşviki vesaire AKP belirliyor. Onlar belirlediği için ve geçim zorlaşmaya başladığı noktada artık çoluk çocuk hayvancılıkla, tezek kokusuyla, işte tarlada bilmem neyle uğraşmak yerine şehre gelip fabrikada, orda burada çalışıp maaşlı bir iş aramaya yönlendirildi. Bir de tabii haneler de büyüyor. Mirasla işte arsalar bölünüyor. 200 dönümlük araziniz varsa tamam ama dört çocuk dörde bölünüp 50 dönüm kaldığında, o kurtarmamaya başlıyor. İkincisi ise AKP'nin buradan siyasi bir rant çıkarma yöntemi, stratejisi. O da işte köyde düzenli geliri olmayan, sigortası olmayan insanları şehre taşıyıp belediyelerde işte güvenlik görevlisi, işte İSPARK personeli

falan gibi, aslında total ekonomiye üretkenlik anlamında çok bir katkısı olmayan fakat düzenli maaşı olan, sigorta primi ödenen emekliliğe doğru falan, kent hayatına, beyaz yakalı hayata iyi kötü işte plazalarda, oralarda buralarda bulaşan, bulaşmaya çalışan bu insanları bu kadrolara yerleştirdiler. Alper Taş ağabey burada Beyoğlu'nda aday olduğunda, seçim çalışması için gittiğinde Kasımpaşa'da şey demişler: "Ağabey, sen seçilirsen biz köyden buraya kaç hane getirebileceğiniz?"

Böyle böyle Türkiye'de istihdama ve işgücüne katılım arttı. Tabii nüfus artıyor bir taraftan. Ancak yaratılan istihdam bununla aynı oranda artmıyor. Mustafa Hoca'nın da anlattığı şeyler, hani istihdam yaratmayan büyüme.

İşte bu noktada eski Türkiye; 90'lar, karanlık çağı, yol yok, köprü yok, maaşlar yatmıyor, bozuk para bulamıyoruz. Eski Türkiye'de ortalama işsizliğin yüzde 7.7 olduğunu görüyoruz. Yani 90'lı

anıl aba

AKP ile birlikte işgücüne katılımın artması, köyden kente göç vesaire ve artan nüfus aynı oranda istihdamın yaratılmasının bir sonucu olarak işsizliğin ortalaması yüzde 11'e dayanmış. Yüzde 14 var tarihi rekor olarak.

yıllarda 'CHP zihniyeti.' CHP zihniyeti dedikleri de yine sağ iktidarlar, yani sağ koalisyonlar. CHP en son ne zaman iktidardaydı? Ama evet, o CHP zihniyetinde eski Türkiye'de işsizlik ortalamasını 7,7 etrafında çalkalandı. AKP ile birlikte işte bu işgücüne katılımın artması, köyden kente göç vesaire ve artan nüfus aynı oranda istihdamın yaratılmasının bir sonucu olarak işsizliğin ortalaması yüzde 11'e dayanmış, yüzde 11 etrafında çalkalanıyor. Yüzde 14 var, Cumhuriyet tarihi rekoru yanlış hatırlamıyorsam. Yani pandemi hariç Cumhuriyet tarihi rekoru AKP'de. İşte bu yüzden diyor zaten, "iş aradığınız için işsizlik

artıyor; aramayın, evde oturun, ev hanımı olun, işsizlik düşün" şeklinde böyle bir ikilik var yani eski Türkiye ile yeni Türkiye arasında.

Bunlarla bağlantılı olarak Türkiye'nin son 20-30 yılda tamamlanmamış proleterleşmesinin tamamlanmaya yaklaştığını gözlemliyoruz. İşgücü içinde, ücretli ve yevmiyeli çalışanların payı eski Türkiye'de yüzde 40'lar civarındayken AKP dönemiyle birlikte yüzde 70'lere dayandığını görüyoruz. Ne düşmüş; kendi hesabına çalışanlar. Ücretsiz aile işçileri, işte babasının bakkalından duran çocuk falan ücret almıyor. Onlar da aşağı doğru. İşverenler dahi düşmüş, yani işveren sayısı bile. Tüm buradan ne çıkartabiliriz? Sermayenin de bir konsantrasyonu, bir yoğunlaşması, giderek küçük esnafın tasfiye olması, daha büyük şirketleşme, holdinglerin

vesairenin payının artması bir tarafta, yüzde 70'lere varan ücretli çalışan oranı diğer tarafta. Bu da tamamlanmamış bir proleterleşme sürecinin uzantısı.

Aynı şekilde tarım dahil kayıtdışı Türkiye'de çok büyük bir sorun. Ceyhun Elgün Boğaziçi'nde bu konuyla çok yazıyor. Tarım dahil kayıtdışı istihdam aşağı doğru gidiyor. Yani ekonominin önemli bir kısmı kayıt içine alınmaya

başlanıyor. AKP övüyormuşum gibi oluyor ama... Ayrıca Türkiye’de, AKP döneminde reel ücretler, son birkaç yıl hariç arttı bir trend olarak. Dolayısıyla buradan şuna gelelim: Hani solda, bizde bir şey var ya, işte “işçi sınıfı öldü, bitti, batıyoruz” işte “gömüldük, yoksullaştık, fakirleştik, yerin dibine girdik” gibi. Böyle bir durum yok aslında.

Hemen açıklayayım: Reel ücretlerdeki artış, yani 15-16 yıllık dönemde yüzde 60'lardaydı. Yani 2002 yılında 1 kilo buğday alıyorsak, bugün 1.6 kilo reel olarak buğday alabiliyoruz anlamına geliyor basit bir örnekle. Dolayısıyla bir işçileşme, proleterleşme dönemi yaşadık. Bunun sebebi, bu reel ücretlerin artmış olmasının sebebi AKP'nin müthiş ekonomi politikaları değil, onu koyalım. Esas sebebi işte Mustafa Hoca'nın da söylediği gibi bu dönemde, 10-12 yıllık dönemde dünyada müthiş bir likidite bolluğunun olması. Çok ucuz dolar, euro, yen... Yani kıymetli para birimleri cinsinden, rezerv para birimleri cinsinden tasarruf bolluğu olması ve çok düşük faizlerle Türkiye'nin buna dolar cinsinden krediyle ulaşabilmesi, bunu da işte betona gömmesi.

Beton ekonomisi küçümsenecek, azımsanacak bir ekonomi değil, çarpan etkisiyle birlikte müthiş bir spot olarak değer yaratan, istihdam yaratan zincirleme. Babam mobilya mağazasında çalışıyordu. İnşaatlar devam ettikçe, mobilya satışları zincirleme bir şekilde müthiş rekor satışlar yapıyordu o dönemde. Dolayısıyla şunu hiçbir zaman satın almadım: "AKP seçimlerde hile yaparak iktidara geliyor, işte oy çaldı" falan. Hayır, yani benim öğrencilerim, bahar tatilinde Roma'ya, Balkanlar'a falan gidiyorlar üç arkadaş sırt çantalarını alıp. Ben

öğrenciyken şuradan şuraya gidemezdim. Benim öğrencilerim nasıl gidebiliyor? Çünkü TL değerliydi, dolar, euro ucuzdu, düşüktü, bilet alınabiliyordu. Şimdi gidin, şimdi gidemezsiniz. Yani şimdi bir kahve 150 lira tamam mı Prag'da ama o zaman tam tersi bir durum vardı. TL değerliydi, dolar, euro çok ucuzdu ve bu TL cinsinden para kazandığınızda, alım gücünüzü görece olarak yüksek tutuyordu.

Bu özellikle bir AKP'nin ekonomi politikası başarısı falan değil, tam tersine eş değer ülkeler, gelişmekte olan ülkeler bu dönemde Türkiye'den çok daha yüksek büyüme oranları elde etti, Türkiye'den daha düşük işsizlik oranlarına erişti ve önemli olan bu krediyi, bu borcu, bu ucuz

anıl aba

AKP'nin derdi kısa vadede seçim kazanmak ve onu da işte bu şekilde hem kadrolaşarak hem hızlı bir şekilde o rantı etrafındakilere dağıtma şeklinde olduğu için inşaatı tercih etti.

elde edilen tasarrufları nasıl kullandığınızdı. AKP spot olarak inşaat sektöründe hızlı gelir getiren, hızlı değer yaratan, büyümeye hızlı katkıda bulunan ama uzun vadeli kalkınma kapasitesine yönelik çok da bir katkısı olmayan... Ne yapabiliirdiniz? İşte sanayileşmeyi hızlandırabiliirdiniz, yeni işte organik tarım, işte teknolojik tarım atılımları falan yapabiliirdiniz, dijitalleşme trenine binebiliirdiniz. Fakat bunlar sonuçları orta ve uzun vadede alınabilen şeyler ama AKP'nin derdi kısa vadede seçim kazanmak ve onu da işte bu şekilde

hem kadrolaşarak hem hızlı bir şekilde o rantı etrafındakilere dağıtma şeklinde olduğu için bunu tercih etti. O dönemler TL adına ve çalışanlar adına fena dönemler değildi ama artık bu dönem, 2018 ile başlayarak pandemi ile "extra ordinary" bir durumda iyice çökerek, sonra da toparlanamayarak bu noktaya kadar geldik. Bundan sonrasında önümüzde 3-5 ay ya da 1 yıl ya da ne kadar zaman var bilmiyoruz ama seçime artık buradan çıkacak gibi gözüküyor.

Şu teze, "krizle geldiler krizle giderler, krizle gelen krizle gider" tezine Korkut Boratav Hoca katılmıyor ya da bir şerh koyuyor en azından. Onunla aynı fikirdeyim. Yani o zaman Türkiye'nin şartları farklıydı. Türkiye çok daha demokratik kurumları olan, daha iyi çalışan demokrasisi bir ülkeydi 2001-2002 yılında bugüne kıyasla. Dolayısıyla evet, kriz geldiği zaman götürebiliyordu seçmen iktidarı. Bugün çok daha farklı, medyasıyla, şusuyla, busuyla... Buradaki başarılarından biri şuydu. Yani AKP'nin kendine ait olmayan bu ekonomik performans başarısını, kendindenmiş gibi, kendi politikaları sayesinde olmuş gibi aktarabilme gibi bir propaganda başarısı vardı medyayı kontrol etmek, vesaire ile birlikte. Bunu yaptılar, fakat artık deniz bitti, bir tıkanma noktasına geldi hem ekonomik hem propaganda kapasitesi olarak. Hep derler ya

bu kampanyacılar "yeni hikaye lazım." Yeni hikaye üretememe açısından da bakarsak, gidici gibi gözüküyorlar. Fakat bir şerh koyalım. Belli olmaz, hayali bunun Aliyev gibi de olabilir. Yani Putin olmak, Aliyev olmak. Çünkü o ülkelerde ekonomi daha da kötüye gidiyor ama daha kötüye gittikçe baskı ve otorite daha artıyor ve halk yüzde 77-80 ile falan bunları seçiyor. Bunun da muhtemelen hayali o ama tabii asla yaklaşmadığı, olamadığı bir şey. Muhtemelen de olmayacak ama yine de çok da umudu arttırıp, beklentiyi yükseltmemek lazım diyeyim. Burada sözü hocalarıma aktarayım.

billur engin balın - Çok teşekkürler Anıl Hocam. Murat Birdal buyurunuz.

murat birdal - Herkese merhaba. Anıl'ın dinlerken düşündüm. Gerçekten ben de öğrenciliğimde, 30 sene olmuş İktisat Fakültesi'ne adım atalı ve öğrencilik yıllarımda önemli ölçüde kaçırmadan takip ettiğim bir etkinlikti İktisatçılar Haftası. O dönemde tabii bu zamanki gibi böyle bir sürü kanal, tartışma programı yok, internet yok. Dolayısıyla medyadan takip ettiğimiz, televizyonlarda gördüğümüz isimleri canlı dinleme olanağı bulduğumuz çok önemli bir aktiviteydi. Türkiye'nin de entelektüel ikliminde çok önemli yer tutan bir aktiviteydi. Bugün için de çok önemli olduğunu düşünüyorum. İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti, Mülkiyeliler Birliği gibi kurumlar, akademinin çok büyük darbe yediği bir dönemde ekonominin, toplumun, siyasetin özgürce tartışılabileceği bir ortam yarattılar. Pandemiye kadar da lokalimiz de olduğu için orada gerçekten çok güzel aktiviteler yapabildik. Yani akademinin susturulduğu ortamda, akademi bu kurumlar üzerinden konuştu. O yüzden insan şunu da düşünüyor: İstanbul Üniversitesi nedir? Yani orada görev yapan hocalar mıdır, yöneticiler midir? Yoksa mezunları mıdır, öğrenciler midir? İşte Boğaziçi Üniversitesi örneğinde de görüyoruz. Dolayısıyla o kurumun hafızasını taşıyan ve ileride o kurumun kimi kaybettiği değerleri yeniden kazanması olanaklı olacaksa bunu da mümkün kılacak kurumlar buralar diye düşünüyorum. O yüzden yönetimize de çok teşekkür ediyorum.

murat birdal

İktisat Fakültesi
Mezunları Cemiyeti,
Mülkiyeliler Birliği gibi
kurumlar, akademinin
çok büyük darbe yediği
bir dönemde
ekonominin, toplumun,
siyasetin özgürce
tartışılabilceği bir ortam
yarattılar.

AKP dönemini burada irdeleyeceğiz ister istemez. Hem seçim tartışması son derece sıcak hem uzunca bir zamandır yaptığım konuşmaları düşündüğümde, AKP dışında bir şey tartışmıyoruz. Ben de çok sıkıldım, yani gazete yazılarıma da bakıyorum. 1997 yılında Evrensel Gazetesi'nde

köşe yazmaya başladım ve AKP'ye kadar yazdığım yazılar çok daha keyifliydi. Dünya ekonomisine, Türkiye'ye dair farklı sorunları üzerine yazabiliyordum. Yine 1998 yılında derslere girmeye başladım. O dönem bir koalisyon vardı iktidarda ve rahatlıkla iktidar aleyhinde bir şeyler söyleyebiliyorduk. Kimse de demiyordu, "ne kadar cesurca konuşuyorsun" değil mi? Mesela bugün eleştirinin yapılamayacağını söyleyen Devlet Bahçeli dahi o dönemde daha toleranslıymış, ki biz üniversitede böyle konuşabiliyorduk.

İktidar ortağıydı çünkü o zaman... Dolayısıyla, uzunca zamandır AKP üzerinden tartışıyoruz, umarım son tartışma olur bu. Ama gerçekten çok fazla kendimi tekrar ediyormuş gibi hissediyorum son zamanlarda.

AKP iktidara geldiğinde, 2002’de yurtdışında doktora öğrencisiydim. O dönemde tabii Irak savaşı vardı tekrardan... Bir tarafta 11 Eylül 2001 saldırısı, 11 Eylül saldırısından sonra ABD’de düşman Ortadoğu algısı ve Ortadoğu'nun yeniden şekillendirilmediği takdirde orada hayatına

murat birdal

Türkiye'nin model ülke özelliği çok vurgulanıyordu ve Erdoğan'ın 'devrimci bir lider' modeli olduğu, sadece Türkiye'ye değil aynı zamanda bütün bölgeyi dönüştürebileceği konuşuluyordu.

olduğu gibi devam edemeyeceği. O dönemde bir uluslararası çalışma merkezinden burs alıyordum. Haftalık olarak da farklı uluslararası kuruluşlardan, elçiliklerden, işte CIA'den vesaire isimler seminerleri geliyordu. İlimli İslam çok kullanılmaya başlanmıştı ve özellikle vurgulanıyordu. Türkiye'nin model ülke özelliği çok vurgulanıyordu ve Tayyip Erdoğan'ın 'devrimci bir lider' modeli olduğu, sadece Türkiye'ye değil aynı zamanda bütün bölgeyi dönüştürebileceği konuşuluyordu. Bunu sol görüşlü insanlarla da tartışıyordum. O Avrupalı ve ABD'li solcularla ve şunu söylüyorlardı: Kemalizm sizin ülkenizin

sosyalistlerinin bile o kadar kemiklerine işlemiş ki, siz gerçekten son derece muhafazakâr bakıyorsunuz. Yani adamın geldiği köken dolayısıyla öyle bir antipati var ki; AB konusunda, insan hakları konusunda vesaire gerçekten söylemde çok radikal. Çünkü çok kolaylıkla eğilip bükülebiliyor. İşte eşcinseller söz konusu oluyor, gey hakları, diyor ki: "Bunların hepsi tanınması lazım." Birçok insanın cesaret edemediği konularda konuşabilen, çözüme açık vesaire bir profil çiziliyordu.

Bir de İdris Küçükömer'e atıfla şunu diyorlardı: Bu ülkenin solcusu, sağcısı... Bir de sağcı olduk. Yani elimizde var olan tek şeyi, solculuğumuzu da kaybettik! Şimdi böyle bir dönemden bahsediyoruz piyasa reformlarına açık. Yani ciddi bir hikâye var orada artık. Türkiye demokratikleşiyor, Avrupa'ya yüzünü dönüyor, uluslararası piyasalara yüzünü dönüyor, her türlü reforma açık. O dönem aynı zamanda tabii Osmanlı ekonomisini okuyorum. UCLA'nın kütüphanesinden bir mikrofilm arşivi getirmiştik, sürekli olabildiğince dönmeden o mikrofilmleri okuyordum İngiliz istihbaratının, dışişlerinin raporlarını okuyordum Osmanlı maliyesi hakkında. Orada Fuat Paşa'nın bütçe reformları ile ilgili şöyle bir değerlendirme vardı: "Türkler borç alabilmek için, para alabilmek için bizden reform önerilerimize anında çok sıcak yaklaşıyorlar. Getirdiğin hiçbir şeyi tartışmadan kabulleniyor. Bütçe reformu da böyle geçti. Ama ilginçtir, bu reformların hiçbirini kendisi için yapmıyor. Yapıyor, ondan sonra da bir kenara atıyor." 1860'larda Fuat Paşa'nın bütçe reformu öyledir. Bütçeler kapatılmazdı bile... Bütçeyi yapıyor, hazırlıyor ama kendisi merak etmiyor gelirim nedir, giderim nedir diye. Olabildiğince o bütçede yüksek gösterecek ki gelirleri, giderleri bastırarak ki daha kolay borçlansın. Çünkü genel bütçe üzerinden borçlanmak durumunda kalıyor ilk kez 1860'larda. Tarihimizin geri kalanı için de önemli ölçüde geçerli bu. Reformları kendimiz için değil, kendi ihtiyaçlarımıza dönük olarak değil de aslında kendi pozisyonumuzu dönem dönem ilerletmek için yaptığımız gerçeği.

Anıl'ın, Mustafa Sönmez'in dediği gibi AKP gerçekten çok olumlu bir iklimde iktidara geldi. 2002 yılı ve sonrasında 2015'lere kadar hafif dalgalanmalarla süren bir dönem var ki, hiçbir iktidara nasip olmamış likidite bolluğunun söz konusu olduğu bir dönemdi. Likitlerin bollaştığı dönemlerde borçlanarak ekonomiyi finanse edebiliyorsun ve bizim gibi ekonomiler için çok verimli, refahın bol olduğu dönemler yaşanıyor. Tersine faizler yükselmeye başladığında da krizler yaşanıyor.

Buna karşın biliyorsunuz akaryakıt kuyrukları, gaz kuyrukları gibi nedenlerle Ecevit dönemi çok eleştiriliyor. Ama aynı dönemde ABD’ye baktığınızda, orada da gaz kuyrukları diye göreceksiniz. Bizde tabii çok fazla araba olmadığı için onlarda çok daha trajik şeyler var. Orada gördüğüm görüntülerin benzerlerini ben ilk kez hayatımda geçtiğimiz sene gördüm Türkiye’de. 1980’lerde o şekilde bir görüntü hatırlamıyorum. Çünkü araba sahipliği oranı o kadar yüksek değildi. Yine 1970’lere baktığınızda orada, özellikle Vietnam Savaşı’yla birlikte kamu harcamalarının artması, yükselen enflasyon, bir faizlerin yükseliş var. Ondan sonra iki petrol krizi var. Yine faizlerin artışı ve son olarak 80’in başında biliyorsunuz Volcker şoku, çok sert bir faiz artırım ve beraberinde de hem Amerikan ekonomisinin daralması hem borçlu ekonomilerin krizde sürüklenmesi. 80-83 arasında uluslararası borç krizi. Bir sürü Latin Amerika ülkesi çok büyük zorluklarla karşı karşıya geliyor. Yani Türkiye’nin hikayesinin bir bölümünü buradan açıklayabilirsiniz.

murat birdal

Türkiye’de, 1994 krizi hemen öncesinde, tabii gerçekten kamu maliyesinde yaşanan sıkıntılarla bir şey yaşandı ama aynı zamanda da ABD cephesinde de faizlerin artmaya başladığı bir süreçti.

Hatta gelelim daha sonrasına mesela Çiller dönemine, ki gerçekten bu da çok tartışılır, kendi kendine çıkartılan bir kriz diye... Çiller’in kötü ekonomi yönetimini bir tarafa koyuyorum ama onun da uluslararası bir arka planı var. 1994 krizi hemen öncesinde, tabii gerçekten kamu maliyesinde yaşanan sıkıntılarla bir şey yaşandı ama aynı zamanda da ABD cephesinde de faizlerin artmaya başladığı bir süreçti ve bizden 3-4 ay sonra da zaten “bond master” dedikleri tahvil faizlerinin artışından dolayı pek çok ülkenin patladığı, Meksika’da “tekila krizi”nin yaşandığı bir süreç ortaya çıktı.

Şunu söylemeye çalışıyorum: Bunların hepsi küresel konjonktürün ne kadar birbirine domino taşları gibi bağlı olduğunu ve bizim gibi ülkelerde yaşanan bu olumlu finansman ikliminin vesaire de doğrudan ABD’deki iç dinamiklere, faiz kararına vesaire nasıl bağlı olduğunu bize gösteriyor.

2000'lere geldiğimizde ise çok sıra dışı bir ortam yaşanıyor. 1990’ların sonunda itibaren itibaren faizler yükselmeye başlıyor. 2000 yılında Nasdaq’da başlayan kriz, Amerikan finansal piyasalarındaki çöküş ve onun arkasından faizlerin aşağı çekilmesi, Greenspan dönemi ve eşî benzeri görülmemiş bir o zamana kadar genişlemeci politika. 2005'ten itibaren, 2005-2006'da

faizler biraz yükseltilmeye başlandı ve onun sonrasında da hepimizin bildiği 2008 krizi zaten yaşandı ve ondan sonra daha da avantajlı bir yeni döneme geçti.

Bundan sonraki dönemde ise AKP yönetiminin, iktidarın uluslararası piyasalardan beklediği karşılığı göremeyeceğini anladığı noktada otoriterleştiğini görüyoruz. Gerçi birkaç kere eskiye dönme çabası içerisine de girildi. Bakan değişikliğini hatırlayacaksınız. Şimdi mesela Berat Albayrak'ın iktidara geldiği dönem, işte 2018 faiz politikalarının tekrar faizin yükseltilme ye başlandığı dönem. Ama ondan sonra ne oluyor mesela? Pandemi... Yani iktidarın da böyle bir avantajı var. Şimdi ilk faiz yükseltilmeye başlayacaktı, Avrupa vesaire o taraf sıkıştı, tekrardan aşağı çekildi faizler. Sonra 2015-2016 faiz yükseltilmeye başladı, 2018-2019 tam o politikanın zirvesine geldiği noktada ve bizim gibi ülkelerde ekonominin daralmaya başladığı noktada pandemi ve tekrardan para musluklarını açılması AKP iktidarını rahatlatan, nefes aldırın yeni bir dönemin başlamasını olanaklı kıldı. Burada içerdeki siyasi refleksle, dışarıdaki finansal iklim arasında sıkı sıkıya bir bağ göze çarpıyor.

Bu dönemin diğer bir özelliği cari dengenin gelişimiydi. Çünkü cari fazlayı en son 2001 krizi döneminde vermiştik, ondan sonra bir de pandemi döneminde. O da çok sıra dışı bir süreç takdir edersiniz ki, orada cari fazla gördük. Ondan sonra yani AKP döneminde Türkiye ekonomisi bir daha cari fazla yakalayamadı. Dışarıdan fonlanan diğer ekonomilerde de olduğu gibi, kimi zaman yüzde 10'a yaklaşan bir cari açıkla ekonomimizi sürdürürebildik maalesef. Bu da yapısal bir nitelik kazandı.

Burada hep şunu görüyoruz: Osmanlı döneminden bahsettik ya, aslında Osmanlı dönemiyle paralellikler sadece bütçe vesaire gibi reformların daha fazla paraya, daha kolay paraya ulaşabilmek için yapılması değil. Bunun ötesinde ele geçen kaynakların da son derece verimsiz kullanımı var. Bakın bugün işte turistlerin geldiği, gezdiği pek çok saray, özellikle işte Dolmabahçe, Çırağan, Yıldız Sarayı vesaire o dönemki borçlanmalar karşılığında yapılmış yerler. Lüks harcamalar, askeri harcamalar vesaire üretken olmayan harcamalarla bu kaynakların önemli ölçüde çarçur edildiğini görüyoruz. Bu 2002 sonrasındaki olumlu finansal iklimin de aynı şekilde son derece kötü tercihlerle çarçur edildiğini söylemek mümkün. Yani iktidar daha önce

murat birdal

Osmanlı dönemiyle paralellikler sadece bütçe vesaire gibi reformların daha fazla paraya, daha kolay paraya ulaşabilmek için yapılması değil. Bunun ötesinde ele geçen kaynakların da son derece verimsiz kullanımı var.

hiçbir iktidara nasip olmayan likidite bolluğunun olduğu bir dönemde işbaşına geldi ancak bunu da çok kötü kullandı.

Bunun da çok belirleyici bir sebebi var. Büyümenin kaynaklarına, büyümenin dinamiklerini uluslararası perspektiften baktığınızda ön plana çıkan özellikle bir şey var: Nedir buradaki uzun dönem, özellikle orta ve uzun vadede büyümenin ana belirleyicisi? Eğitim. Bunu ölçmek de kolay değil. Şimdi iktidar bunu başka bir taraftan tartışabilir. Zaten literatürdeki bulguların karmaşıklığı da buradan kaynaklanıyor. Yani eğitim harcaması dediğimizde, mesela bir sürü okul yapıldı değil mi? Okullar depreme güçlendirildi. Güçlendirilen birçok okul tekrar güçlendirecek, harcamalar daha da artacak. Binaya yatırdık. Üniversite mesela... Üniversite mezunu herhalde geçmişin 50 katı olmuş mudur? Bilmiyorum, yani öyle bir şey. Bu da gurur kaynağı olabilir. Şimdi baktığınızda eğitimi nasıl ölçeceksiniz? Kolay değil ama PISA testi gibi daha bazı objektif kriterler üzerinden ilerlediğinizde, Türkiye’de eğitimin geçtiğimiz 20 sene içerisinde özellikle siyasi öncelikler etrafında şekillendirilmeye başlanmasından kaynaklı olarak büyük darbe yediği bir gerçek.

Neden önemli eğitim? Çünkü eğitim, gelişen teknolojiyi kullanabilme kapasitenizi belirliyor, yaratıcılık kapasitenizi belirliyor. Birincil eğitim özellikle şundan önemli: O var olan yeni teknolojiyi anlayabilmek ve o bilgiyi transfer edebilmek açısından ama özellikle ikinci üçüncül eğitim, yani yüksek eğitim yaratıcılık kapasitesini arttırabilmek açısından önemli.

Bunların yanında doğrudan yatırımlar AKP’nin ilk dönemiyle sonraki dönemi arasında belirleyici oldu. O çok üzerinde vurgu yapılan, işte parlak dönem dediğimiz dönemde de doğrudan yatırım girişlerine baktığınızda özellikle özelleştirmelerden kaynaklı, yani rantın çok yüksek olduğu alanlara girdiğini ve bunun dışında da finans, sigortacılık faaliyetlerine girdiğini görüyoruz. Onun ötesinde burada AKP’nin hani o çok böyle ayrı bir hikâye yazdığını söylemek mümkün değil. Burada keseyim daha sonra sorularla devam edebiliriz.

billur engin balın - Çok teşekkürler Birdal Hocam. Şimdi Özgür Öztürk’ten rica edelim.

özgür öztürk - İFMC’ye çok teşekkür ediyorum. Bu vesileyle yakın dönemde kaybettiğimiz sevgili hocalarımız Tamer İşgüden’i ve Fikret Şenses’i de saygıyla anıyorum.

Toplum olarak çok zor günler yaşıyoruz. Deprem felaketi köklü bir yenilenmeye olan ihtiyacımızı bir kez daha gösterdi. Ekonomik, toplumsal, siyasal bir yenilenme ihtiyacı var bu ülkenin. Bunun üzerine konuşacağız. Oturumun başlığı ise bana sınıfları düşündürdü, yani

toplumsal sınıflar, sınıf ilişkileri... Bir görünen yüzü var ekonominin; faiz, döviz, enflasyon vesaire. Bir de görünmeyen yüzü var. Ben sınıflar üzerine, özellikle de işçi sınıfı, işçi sınıfını yapısı üzerine konuşmak istiyorum.

Özgür Öztürk

Emekli haneler var.
Bunların oranı 2002-2019 dönemi boyunca yüzde 16-18 olmuş. En son yüzde 19 civarında. EYT ile birlikte bu oran da bir miktar artacağını tahmin edebiliriz.

TÜİK'in verilerine, hane halkı anketlerine baktığımızda Türkiye'de 2002-2019 arasında temel geçim kaynağı ücret, maaş veya yevmiye olan hanelerin oranının yüzde 44'ten yüzde 55'lere geldiğini görüyoruz. Yani kendi içerisinde yüzde 25 civarında artmış işçi aileleri. Bunu da oradan alabiliriz. Yine emekli haneler var. Bunların oranı dönem boyunca yüzde 16-18 olmuş. En son yüzde 19 civarında. EYT ile birlikte bu oran da bir miktar artacağını tahmin edebiliriz. Yani yüzde 20'ler

civarında emekli geliriyle geçinen hane var. Bunlar da işçi aileleri, işçi haneleri aslında. Bir de sosyal transferlerle geçirebilen haneler var. Bunların oranı AKP döneminde yüzde 7'lerden yüzde 11-12'lere gelmiş. Mutlak değer olarak bakarsak 1.2 milyondan 2.8 milyona, bugün belki 3 milyonlara gelmiş sosyal yardımlarla geçirebilen hanelerin oranı; hem sayısı, hem oranı artmış.

Tabii burada sosyal yardımlar devreye giriyor. Ama aslında bu hanelerin de çoğu yakından baktığınız zaman işçi aileler yani düzensiz işçiler, kayıtdışı çalışanlar. Dolayısıyla AKP döneminde bir kere işçileşme artmış. Tüm hanelerin yüzde 80 veya daha fazlası işçi aileleri diyebiliriz. Yani işçileşme artıyorsa birileri, daha önce işçi olmayan birileri işçi haline gelmiş demektir. Kim bunlar diye sorarsak bunun yanıtı küçük burjuvazi... TÜİK elbette bunları bu şekilde kategorize etmiyor, TÜİK müteşebbis başlığı altında gösteriyor bu haneleri. Bunların oranı yüzde 29'dan yüzde 14'e kadar gerilemiş.

Küçük burjuvaziye genelde ikiye ayırıyoruz, bir eski veya geleneksel küçük burjuvazi, bir de yeni veya modern küçük burjuvazi diye. Her iki grup da işçileşti diyebiliriz. Eski küçük burjuvazi, bir yandan esnaf kesimini içeriyor, bir yandan da işte tarımdaki küçük üreticileri, yine Anıl arkadaşımızın bahsettiği küçük üreticileri içeriyor. Bu her iki grubun da AKP döneminde büyük ölçüde, kitlesel ölçüde işçileştiğini söyleyebiliriz.

Mesela zincir marketlerin yaygınlaşmasını düşünelim, yani esnafın işçileşmesinin en görünür tezahürlerinden bir tanesidir. Bunlar işçileşirken, yani eski küçük burjuvazi saflarından gelip işçi sınıfı saflarına katılan bu gruplar, genellikle işçi sınıfının alt katmanlarına, güvencesiz, düzensiz işlere, yani vasıf düzeyi daha düşük olan işlere girdiler diyebiliriz. Çoğu hizmet sektörleri. Ama bir de modern küçük burjuvazi, yeni küçük burjuvazi var demiştik. Bunlar

daha ziyade işte böyle hekimler gibi, avukatlar gibi, mimar mühendisler gibi, yani kendi hesabına çalışma olanağı fazla olan meslek gruplarını anlatan bir terim bu. Bunlar da işçileştiler AKP döneminde. Gelgelelim bunlar işçileşirken, işçi sınıfının daha üst katmanlarında yer alıyorlar. Ücret düzeyleri yüksek, vasıf düzeyleri yüksek. Yani bu tabakaya işçi aristokrasisi diyoruz, işçi sınıfının en ayrıcalıklısı, yani küçük burjuvazi ile işçi sınıfı arasında gidip gelmesi çok kolay olan bir katman bu. Buna küçük işçi aristokrasisi diyoruz. Zaten günümüzde işçi sınıfının yapısını kabaca üç katmandan oluşuyor olarak söyleyebiliriz: En üstte bu işçi

Özgür Öztürk

Mücadelenin genellikle protesto ve direniş ile sınırlı kaldığını, dönüştürücü bir şeye, bir siyasi bir içeriğe çok yönelmediğini görürüz. Birtakım hakların korunmasıyla sınırlı kaldığını görüyoruz.

aristokrasisi dediğimiz kesim var. Mesela Türkiye’de TTB veya işte şu an salonunu kullanmakta olduğumuz baro, barolar veya işte mimar mühendis odaları bunlar ve bunların örgütleri. Bu gruba KESK ve DİSK’i de katabiliriz. Çünkü Türkiye’de düşünürseniz sendikalı olmak bile neredeyse bugün bir ayrıcalık. Hani öğretmenler, akademisyenler, bunlar da işçi aristokrasisi içerisinde düşünülebilir.

Bu grup kendi içinde çok çelişkili bir varoluş sergiliyor. Bir yandan çok mücadeleci, toplumu ileri taşıyan birçok hak mücadelesini bu

katman taşıyor. Burada tartışma yok ama bir de meselenin diğer yüzü var: Bu mücadelenin genellikle protesto ve direniş ile sınırlı kaldığını, dönüştürücü bir şeye, bir siyasi içeriğe çok yönelmediğini görürüz. Birtakım hakların korunmasıyla sınırlı kaldığını görüyoruz. Köklü bir yenilenmeye ihtiyacımız var ise bu mücadele biçimi kendi içinde çok da yeterli olmayacak diye düşünebiliriz. Ama bu azınlık bir grup, bütün işçi sınıfının en ayrıcalıklı, en küçük grubu.

Bunun dışında iki katman daha var diyebiliriz. Bir tanesi, yani o en üstteki katmandan sonra gelen, buna da klasik proletarya diyebileceğimiz bir katman. Daha ziyade sanayi sektörlerinde çalışan ama beyaz yakalılarının bir bölümünü de içerdiğini düşünebiliriz. Yani büro emekçilerini veya mesela sağlık emekçilerini de içeren, siyasi görünürlüğü daha az olan, örgütlülük düzeyi nispeten daha az olan ve bence daha da öne çıkması gereken bir grup bu. Üçüncü katman ise işçi sınıfı içerisinde en geniş, en büyük katman. Kimileri buna prekarya diyorlar. Böyle

güvencesiz işler, düzensiz işler, enformel sektör bunları karakterize ediyor. Genellikle örgütsüz bu grup. Kadınlar mesela bu grupta çok daha fazla temsil ediliyor. Bütün dünyada da böyle. Kayıtdışılık bu grupta çok daha fazla. Mültecilerin çoğu ve işçi sınıfının büyük kısmı burada. Hani asgari ücret, ortalama ücret haline geldi diyoruz ya günlük dilde, aslında tam da bu anlama geliyor. Bu grupta yoksulluk çok yaygın. Az önce AKP döneminde yoksul hanelerin sayısının ve oranının arttığını söylemiştim. Ama ilginçtir, aynı zamanda mesela mutlak yoksulluk göstergeleri çarpıcı bir

özgür öztürk

Yoksulluğu yönetmek çok tehlikeli bir yol! Esas olan yoksulluğu ortadan kaldırmaktır. Yani mesela tam istihdam sağlamaktır, aynı zamanda ücretleri yükseltmektir vesaire.

düşüş sergiliyor AKP döneminde. Durum şöyle anlatılabilir: Muhtaç duruma düşen hanelerin sayısı artıyor ama bunların ihtiyaçlarının bir kısmı sosyal yardımlarla veya diğer yollarla karşılanabildiği için mutlak yoksulluk göstergeleri azalmış gibi görünüyor. Sanıyorum AKP'nin Türkiye burjuvazisine kazandırdığı en önemli becerilerden biri bu. Yani yoksulluğu yönetebilme becerisi kazandırdı AKP. Yoksulluğu yok etmek değil de yönetmek, hatta buradan oy devşirmek, buradan bir meşruiyet üretmek... Şimdilerde muhalefet de bu oyunu oynamayı öğrenmiş gibi görünüyor. Ama bu çok tehlikeli bir yol. Esas olan yoksulluğu ortadan kaldırmaktır. Yani mesela tam istihdam sağlamaktır, aynı zamanda ücretleri yükseltmektir vesaire.

Mevcut sistemde sosyal yardımlar belki bu sefaletin en aşırı görünümünü ortadan kaldırıyor ama bir yandan da kayıtdışı çalışma biçimlerini teşvik ediyor. Çünkü yardım alanlar, bu tür işleri kabul etmek mecburiyetinde kalıyorlar. Yani kayda girdiği takdirde zaten yardımın kesilmesi riski var. Dolayısıyla böyle bir problem var ortada. Yani sosyal yardım, aynı zamanda kayıtdışılığı da besliyor.

Yeri gelmişken, TÜİK'in kayıtdışı istihdama dair verilerin hiç güvenilir olmadığını da söylemek istiyorum. Az önce Anıl arkadaşımız gösterdi, keskin bir düşüş var kayıtdışı istihdamda. Ama Hiç öyle değil. Yani düşünebiliyor musunuz? Bugün mesela mültecilerin, milyonlarca mültecinin kayıtdışı çalıştığını biliyoruz biz hayatımızdan ya da işte az önce prekarya dediğimiz o yoksul işçilerin çoğunun kayıtdışı çalıştığını biliyoruz. AKP'nin kayıtdışı ile etkin biçimde mücadele etmediğini falan da biliyoruz. Yani işgücü artıyor ama kayıtdışı çalışan sayısı sabit duruyor niyeyse ve dolayısıyla oran olarak azalmış gibi görünüyor. Gerçek durum bu değil.

Yoksulluğun yönetilmesinden bahsettik. Burada 2 mekanizma var. Bir tanesi sosyal yardımlar. Bunun tam ölçüsünü tespit etmek çok kolay değil. Çünkü burada devlet de aktif, belediyeler de aktif, sivil toplum kuruluşları da aktif. İkincisi ise krediler. AKP dönemi muazzam bir kredi genişlemesiyle karakterize oluyor. Özellikle tüketici kredileri... Yani 2004 ile 2021 arasında tüketici kredileri tam 60 kat arttı Türkiye'de. Yani hani enflasyon vardı falan diyebilirsiniz ama enflasyon oranında artsa sadece 6 kat artardı. Ve bu krediler bu kadar muazzam ölçüde genişlerken, bunun içerisinde de kendi bileşiminde de birtakım değişimler oldu. İhtiyaç kredileri yarısını kaplıyor. Yani düşük ücret sistemini ayakta tutan, yoksulluğun yönetilmesini sağlayan bir mekanizma olarak bundan bahsetmemiz lazım. Şimdi işçileşme ve yoksullaşma dolayısıyla AKP döneminde el ele gidiyor diyebiliriz genel olarak.

Bu bağlamda tüketim kalıplarından da bahsetmekte fayda var, yoksulluğun görünümünden biri de bu. Türkiye'de bugün hanelerin ezici çoğunluğunun harcamalarının yüzde 60'ı veya üçte ikisi sadece ve sadece gıda, konut ve ulaşımdan ibaret. Çok korkunç bir tablo bu. Çünkü mesela eğitime yüzde 2 ayırıyoruz bütçemizin... Sağlığa da yüzde 2. Kültür, sanat, eğlence, spor vesaire böyle insani faaliyetler işte yüzde 2-3. Genel bir insani yoksullaşma tablosu. Biz böyle karın tokluğuna çalışan bir toplum haline geldik, bir ücretli köle toplumu haline geldik diyebiliriz.

özgür öztürk

Türkiye gibi ülkeler küresel değer zincirleri içinde genellikle emek yoğun, düşük teknoloji işlerde yoğunlaşıyorlar. Aralarında yoğun bir rekabet var. Bu da düşük ücretleri getiriyor.

Neden böyle oldu? AKP kötü yönettiği için mi böyle oldu diye sorarsak, bunun temel nedeni Türkiye ve benzeri ülkelerin dünya ekonomisi içerisindeki konumlarıdır. Yani geç kapitalistleşen ülkeler, Türkiye gibi ülkeler küresel değer zincirleri içerisinde genellikle emek yoğun, düşük teknoloji işlerde yoğunlaşıyorlar. Kendi aralarında yoğun bir rekabet var. Bu da düşük ücretleri öncelik haline getiriyor. Buradan kolay kolay çıkmak da mümkün gözüküyor. Dünya sanayi işçi sınıfının yüzde 80'i mesela bugün işte Türkiye gibi

ülkelerde, geç kapitalistleşen ülkelerde. Mesela otomobil üretiminin dörtte üçünü bizim gibi ülkeler gerçekleştiriyor. Küresel değer zincirleri içerisinde üretilen o değer veya artı değer en büyük kısmına ise teknoloji üretenler, markalaşanlar ya da işte tasarımı yapanlar el koyuyor. Yani imalatı yapanlar aslında çok daha az bir şey elde ediyorlar.

Bu durumun değişmesi de çok kolay değil. Çünkü mesela Ar-Ge harcamalarına harcadığınız kaynak milli gelire oranla sizin daha düşük, merkez ülkelerde daha yüksek. Dolayısıyla zaten bir teknolojik açığı var ve bu giderek artıyor. Yani siz yüzde 1 ayırıyorsunuz, onlar yüzde 3-5. Yani buradan bir şey yakalamak mümkün değil. Bir teknolojik atılım yapalım, işte ihracatımızı böyle şey yapalım; böyle bir böyle bir model çok gerçekçi görünmüyor. Sonuç, zaman içinde yoksullaşma oldu. Burada durmaya devam edersek daha da fazla yoksullaşacağız. Bu herhalde çok açık. “Altılı Masa”nın mutabakat metninde de işte ihracatı 600 milyar dolara çıkarma hedefinden bahsediliyor. Herhalde Allah korusun demek lazım. Yani böyle bir şey olursa ithalatın ne kadar olur? Böyle bir dış ticaret açığıyla nasıl baş edilir, ne kadar yüksek faiz ödememiz gerekiyor onu bilmiyorum. Yani ihracat otomatik olarak refah getirmiyor.

Ne yapmalı, nasıl bir model düşünülmeli dediğimizde az önce anlatmaya çalıştım. İşçi sınıfının nüfusun genelini kaplar haline gelmiş olması bize bir fikir vermeli diyebiliriz. İşçi sınıfından yana, emekçilerden yana bir modele, bir ekonomik yapıya ihtiyacımız var. Bize birinci önceliği ihracat olan bir ekonomik akıl değil insanca yaşamak olan bir ekonomik akıl gerekiyor. Dolayısıyla bir şey kendiliğinden şekilleniyor. Ama iş kolay değil. Yani işçi sınıfı üç katmanı içeriyor ama bunun dışında işçi sınıfının bölünmüş bir sürü katman var, bir sürü eksen var. Mesela cinsiyete göre çok belirgin biçimde bölünmüş durumda. Kadınlar dünyanın her yerinde aynı işe daha düşük ücret alıyorlar erkeklere kıyasla. Bunun yanı sıra Türkiye’de işte diyelim etnik

kimliğe göre bölünmüş durumda. Mesela Karadeniz'de mevsimlik tarım emekçileri Türk, Kürt, Gürcü, Suriyeli, Afgan vesaire diye bir ücret skalasında ücret alıyorlar. Bu hemen hemen her sektörde karşımıza çıkıyor. Dini kimliğe göre de Sünni, Alevi vesaireye göre yaşa göre genç işçi, orta yaşlı, yaşlı işçi diye bölünüyor.

Nasıl birleşecek? Ortak, herkesin çıkarına olan eksenler de var. Mesela çalışma saatleri. Çalışma saatinin düşürülmesi bütün çalışanların çıkarına, kimliği ne olursa olsun herkesin çıkarına. Kimin çıkarına değil? Sadece patronların çıkarına değil, böyle çok açık bir şey var. Çalışma saatleri çok uzun Türkiye'de. Birçok sektörde haftada 6 gün, günde 10 saat çalışılıyor, yani bu ülkede bir ücretli kölelik sistemi var. Bunun azaltılması, makul bir düzey demiyorum, radikal ölçüde düşürülmesi gerekiyor. Sosyalist

özgür öztürk

Çalışma saatleri çok uzun Türkiye'de. Birçok sektörde haftada 6 gün, günde 10 saat çalışılıyor, yani bu ülkede bir ücretli kölelik sistemi var.

partilerin, TİP'in, diğer partilerin programlarında bunu görüyorum, HDP'nin ekonomi programında bu var. Mesela Altılı Masa'nın mutabakat metninde bu yönde hiçbir vurgu görmedim, çok şaşırtıcı geliyor bana. Çünkü çalışma saatinin düşürülmesi, aynı zamanda işsizliğin azaltılması açısından da çok kritik bir şey. DİSK-AR'ın çalışmaları buna işaret ediyor. Haftalık çalışma saatinin bir saat düşündüğünüzde, diyelim 250 bin kişiye istihdam yaratıyorsunuz Türkiye'de. Ücret düzeylerinin yüksek olması yine tüm çalışanların çıkarına. Bunları sağlayabilmek için, buna ilişkin mücadele edebilmek için, bir takım sendikal hakların, sendikal özgürlüklerin olması, işte toplu sözleşme, görüşme vesaire sendikalaşma hakları... Bunları savunabilmek için genel anlamda diyelim toplantı ve gösteri yürüyüşü, düşünce ve ifade özgürlüğü falan gibi böyle demokratik hakların ve özgürlüklerin de olması dolayısıyla herkesin çıkarına.

Şunu demeye çalışıyorum: İşçilerin büyük çoğunluğunun, işçi sınıfının çıkarına olan taleplerle demokratik talepler birbiriyle buluşuyor. Demokrasi mücadelesi verenlerin biraz bu tarafa bakması gerekiyor. Ekonomide ücretli kölelik sistemi varken siyasette demokrasi pek olmuyor. Eskiden, Atina'dan beri olmuyordu, bugün de olmuyor. Mücadele verenlerin de biraz buraya bakması, dar anlamda ekonomik sorunların ötesine geçecek genel demokratik taleplerle buluşması gerekiyor. Ancak böylelikle yeni bir sistem, model, insanca bir yaşam olanağı kurabiliriz diye düşünüyorum.

Sözlerimi bitirirken, yaşadığımız bu deprem felaketinin en azından bundan sonrası için bir yenilenmenin vesilesi olması dileklerimi iletiyorum. Bize reform yetmez bu saatten sonra, devrim lazım diyorum. Teşekkür ederim.

billur engin balın - Çok teşekkürler Özgür Hocam. Tüm hocalarımıza teşekkür ediyorum. Soru-cevap kısmına geçebiliriz zannediyorum, buyurun.

hüseyin soylu - Anıl arkadaşın anlatımında umutsuzluk görür gibi oldum, o da İktisat Fakültesi öğrenciliğinden gelen birine yakışmadı. Çünkü umudu AKP'nin gidişinde. Bariz bir şekilde ekonomik krizin yanında sosyolojik deprem gerçekleşti ülkemizde. Eğer iki gün önce spor sahalarındaki o insanların o protestoları görmediyse onu görmesini öneririm. Çünkü biz okumuş yazmış insanlar olarak topluma umudu yükseltmesi için çağrı yapmak zorundayız. Eğer sosyolojik anlamda siyasal yelpazede doğru dürüst bir muhalefet yoksa aydınlara bu görev düşer. Anıl arkadaşın seçim sonuçlarına ilişkin yorumuna da katılmıyorum. Çünkü AKP, 2,5 milyon mühürsüz oyu mühürlü yaptırmakla, Yüksek Seçim Kurulu'na bunu kabul ettirmekle aslında oy çalmış oldu. En son belediye başkanlığı seçimlerinde de bunu gördük. Teşekkür ederim.

izzetin önder - Teşekkür ederim. Özgür Hocama bir şey sormak, daha doğrusu bir şey ilave etmek istiyorum. Bir zamanlar John Wick'i dinlemiştim, bir üniversitede konferansa gelmişti. Büyük bir Marksist'ti biliyorsunuz, vefat etti. Ona aynı soruyu sormuştum, bu devrim olayı nasıl olacak diye. Cevabı çok net ve kısa oldu: "Sosyal demokrasiyle" dedi. Size katılıyorum, Türkiye'nin konusu gerçekten reform ya da evrim değil, devrim... Fakat bunun bir süresi olmalı. Bu sürecin geçiş aşamalarıyla ilgili söyleyecek bir şeyiniz var mı? Bütün konuşmacılara da teşekkür ediyorum.

özgür öztürk - Çok teşekkür ederim. Çok zor bir soru, bunun yanıtını ben tek başıma veremem ama hani bir tartışma süreci içerisinde, kolektif bir akılla elbette yanıt verebiliriz.

Önümüzdeki dönemlerde en azından kaybettiğimiz zemini öncelikle geri kazanmamız gerekiyor. Mesela kamulaştırma konusunu biraz daha gündeme almamız gerekiyor. Bu piyasa tahakkümünü bitirecek bir şeyi kuracaksa, yeni bir sistem, model vesaire -adı sosyalizm olur olması çok önemli değil- bir kere bir yönetebilme kapasitemizin olması gerekiyor ekonomiyi. Bunun için de bir kamulaştırma mantığımızın, programımızın olması gerekiyor. Bugün özelleştirme konusu gündemden düşmüş durumda. Oysa büyük bir felaket bu! Siz

özgür öztürk

Türkiye’de, önümüzdeki dönemlerde en azından kaybettiğimiz zemini öncelikle geri kazanmamız gerekiyor. Mesela kamulaştırma konusunu biraz daha gündeme almamız gerekiyor.

bunu en iyi bilen insanlardansınız, bunun mağdurusunuz hatta. Biz özelleştirilen işletmeleri bir kere geri alma mecburiyetindeyiz. Bir geçiş döneminde bankaları, zincir marketleri, büyük enerji şirketlerinin, sanayi şirketlerinin, bunların önemli bir kısmını kamulaştırmalıyız. Bu da elbette bir propaganda, bir siyasi çalışma sonucunda olacak. Her fırsatı değerlendirmeliyiz. Bir zihniyet reformuna, devrimine diyelim ihtiyacımız var.

Mesela tek örnek vereyim: Şili’yi düşünelim. Şili’de bir anayasa girişimi oldu ve bu geri tepti. Ama Şili’de bugün yapılmaya çalışılan şey, 50 sene önce Allende'nin döneminde yapılan şeyin çok çok gerisinde. Allende bir sürü kamulaştırma yapmıştı, işçi sınıfı lehine bir sürü düzenleme yapmıştı, çalışma saatlerini düşürmüştü. Bugün biz bunu düşünemiyoruz. Siyasi aklımız başka bir yerde. Zaten demokrasi mücadelesiyle bu sınıf mücadelesi biraz buluşsun derken kafamdaki şeylerden bir tanesi bu. Burada bir köklü yenilik gerçekleştirmeden demokrasi de olmayacak.

Kamulaştırmalara paralel olarak çalışma saatlerini radikal şekilde düşürmek önemli. Bunu yaparken bir yandan da özellikle yerelde çalışmalar yapmak, yani o boş vakitlerimizi alacak bir takım siyasi örgütlenme, işte kültürel faaliyetler... Mesela İstanbul Belediyesi lokantalar açıyor. Her mahallede bu tür mekanların olması, bunların aynı zamanda sadece yemek için değil de bir sosyalleşme mekânı olarak da düzenlenmesi, koordine edilmesi, orada ne bileyim işte işçi sınıfına ilişkin, tarihimize ilişkin, kültürümüze ilişkin bir takım şeylerin gösterilmesi, yani bizim bilincimizin biraz değişmesi burada bence önemli boyutlardan bir tanesi olacak diye düşünüyorum.

Geçiş programına ilişkin söyleyebileceklerim bunlar. Bir de siyasi partilerin esas olarak üstlenmesi gerekir. Yani bireyler olarak bizler buna sadece bir fikir jimnastiği olarak ya da

bireysel öneri olarak yol açabiliriz. Bu önerileri değerlendirmek, bir programa, geçiş programına, siyasi programa dönüştürmek siyasi organların, siyasi kurumların işidir.

levent özer – Bugün cari açığımız 50 milyar dolar civarında. Müthiş bir dolarizasyon var. Fakat dolar kuru uzun zamandır baskılanıyor. Yani faiz hadlerinin düşmesine rağmen dolar 18.80 TL. Uluslararası sermayenin de Türkiye’de birtakım çıkarları var. Tabii bunun uluslararası siyasetle de bağlantısı mutlaka var. Burada biz hep içeriği konuşuyoruz, içerideki durumu konuşuyoruz tabii doğal olarak ama Türkiye’deki siyasi yapının önümüzdeki dönemde şekillenmesinde bunları da dikkate alırsak birtakım açıkçası endişeler duyuyorum. Yani bu kadar zor bir durumda, bu döviz arz-talebi nasıl bu kadar sabit bir noktada uzun süre tutulabiliyor? Bunun arkasındaki neden acaba iç dinamikler mi? Yoksa işte bir yandan uluslararası sermayenin Türkiye’deki çıkarları mı veya Rusya’nın Türkiye’deki son dönemdeki çıkarları mı? Bunları ve bunlar konusunda ne düşünüyorsunuz? Belki bunu Murat Hocamdan rica edebilirim.

murat birdal - Levent Bey, herhalde son dönemde pek çok insanın merak ettiği ve etmeyenin de etmesi gereken bir noktaya temas ettiniz. Gerçekten geçtiğimiz 3-3,5 aylık süreç içerisinde ciddi kurda bir istikrar sağlandığını görüyoruz. Birkaç tane faktör var.

Birincisi, yabancı sermayenin çekilmiş olması piyasalardan. Daha önce bu yanlış kararlara çok sert tepkiler görüyorduk piyasada. Bu, özellikle piyasalardan yabancı yatırımcıların sert bir şekilde çekilmesiyle beraber vuku buluyordu ama bugün hisse senedi piyasalarında da tahvil piyasalarında da geçmişe göre çok daha sığ bir yabancı yatırımcı oranı var. Yani yüzde 60’lardan, mesela pay piyasası için söyleyeyim yüzde 30'lara düştü. İkinci tarafı, içerideki şirketlerin ve bireylerin dolara dönüşünü, dövize dönüşünü, daha doğrusu döviz ve altına dönüşünü zorlaştıran önlemler aldılar.

murat birdal

Bugün hisse senedi piyasalarında da tahvil piyasalarında da geçmişe göre çok daha sığ bir yabancı yatırımcı oranı var. Yani yüzde 60’lardan, mesela pay piyasası için söyleyeyim yüzde 30'lara düştü.

Geçtiğimiz iki hafta içerisinde mesela alım-satım mağazalarının açıldığını göreceksiniz. Burada da ek tedbirler gündeme geldi, çünkü sistem sınırlarına ulaşmış gibi gözüküyor. Birkaç göstergeden bahsedeyim. Mesela Merkez Bankası net rezervlerinde geçtiğimiz 2 haftada ciddi bir kayıp, erime yaşandı. Bankaların döviz pozisyonunda yıllar sonra tekrardan açıklar ortaya çıkmaya başladı. Yani döviz yönetmekte zorlandılar. Bu kur korumalı mevduatla ilgili yeni ek tedbirler getirdi, faiz tabanı kaldırıldı. Ne yapmak istediler? Vatandaşın doları bozmasını ve

TL'ye dönmesini sağlamak istediler. Çünkü TL'dekinin dönmesi çok anlamlı değildi. Yaptığınız uygulama vatandaşın önce döviz almasını, ondan sonra o döviz döndürmesini gerektiriyor. Orada da bir ek bir döviz talebi yarattı bankalar açısından. Bankalar da bunu sağlamak için bu sefer döviz çekmek durumunda kaldılar. Yani aslına bakılırsa adımların da çok böyle önceden düşünülmüş adımları olmadığını, her seferinde bir arıza çıktığı zaman başka bir önlem alındığını gördük. Hemen arkasından da ne yaptılar farkındaysanız? Alım-satım marjlarıyla oynadılar. Şimdi yani öyle de bir problem var ki burada, döviz alan insan açısından satmak da çok mantıklı olmuyor. Bu sefer aldığın yerde kardeşim "ben iyi fiyattan aldım, ben bunu yapışayım" diyorsun, orada da kolay çözüme yaşanmıyor.

murat birdal

Türkiye'deki siyasi rejimin, o rejimin uluslararası dostları tarafından finanse ediliyor olması bir tek bana mı çok tehlikeli geliyor? Yoksa gerçekten alarmda mı olmalıyız?

Dolayısıyla piyasanın çok sıkışık olduğu bir noktadayız ve ne kadar uzun süre tutulacak bilmiyorum ama burada hepsinden önemlisi dış aktörler meselesi. Kaynağı belirsiz finansmanda Rusya en açık görünen aktör, Katar'ı belli noktalarda biliyoruz. "Dostlarımız" diyor rejimin dostları... Yani bir ülkedeki siyasi rejimin, o rejimin uluslararası dostları tarafından finanse ediliyor olması bir tek bana mı çok tehlikeli geliyor? Yoksa gerçekten alarmda mı olmalıyız? Yani

birileri bu ülkede eğer iktidarı belirliyorsa bu çok ciddi bir sorun. Cumhuriyetin 100'üncü yılında tartıştığımız şey, mevcut rejimin ayakta kalması için farklı ülkeler tarafından finanse edildiği gerçeği ve bunun tabii nereye kadar gidebileceği konusunda bilgim yok. Türkiye'ye Rusya ne kadar önem veriyor. Çünkü Rusya büyük bir güç... Katar belki bir yere kadar taşıyabilir ama Rusya bu yükü çok daha uzun süreli taşıyabilir. Ve tabii karşılığında ne gibi bir taviz verildi Rusya'ya? Bunları bilmiyoruz.

Bir de şu aklımıza geliyor: Bunca yıl karşı çıktık, tabii IMF vesaire çok eleştirdik ama yani IMF bizim de üyesi olduğumuz uluslararası bir teşkilat. O kadar paraya ihtiyacınız varsaydı, oradan alsanız. En azından daha demokratik bir çözüm. Ama başka bir siyasi rejimden üstü örtülü böyle finansman kaynakları sağlanıyor olması hepimizi tedirgin etmeli diye düşünüyorum. Teşekkürler.

anıl aba - Levent Beyin yorumuna kısaca bir ekleme yapmak istiyorum. Hakikatten bir muamma doların 18 kúsurda sabit kalması. Şöyle bir örnekle bu mantıksızlığı daha iyi anlayalım: 1 Ocak 2022'de asgari ücret 4 bin 250'ydi, dolar 18 kúsurdu. Bu ocakta asgari ücret

8 bin 500 TL oldu, dolar hâlâ 18 kûsur. Tamam mı? Müthiş bir mantıksızlık var. Öte yandan çok yakından takip etmiyorum ama Meclis'le, bakanlıklarla haşır neşir olan arkadaşlara ya da Sözcü'deki, Cumhuriyet'teki ekonomi editörlerine sorduğumda onlar da bu nereden geldiği belirsiz paraların bir şekilde geldiğini ama bunu Nebati'ye bile söylemediklerini ifade ediyorlar. O da bilmiyor yani aslında neler döndüğünü. Fakat evet, yani bu şekilde tutulur gibi değil. Artık seçimin birkaç ay sonrası mı ya da önümüzdeki sene mi? Bu ipler alındığında en dolar-TL'nin nasıl bir seviyeye geleceğini göreceğiz.

salondan - Anıl Bey'in "kayıtdışı istihdam azalıyor" tespitine katılmıyorum. Şöyle ki 1973'lerde başlayan petrol krizi, istihdam politikalarında ciddi bir değişiklik yarattı. Yani üretimin esnekleşmesi, taşeronlaşması, istihdamda örgütlü kesimin tasfiyesi gibi birçok iş yasalarında da bizim yasalarımıza da giren esnek çalışma modelleri uygulandı. DİSK-AR'ın 2022'de bir araştırması var. "Her çalışabilir 10 kişiden 3'ü kayıtlı, gerisi kayıtdışı." Zaten neoliberal ekonomik politikalar ve yeni istihdam politikaları neyi getiriyordu? Üretimin parçalanmasını, örgütsüzlüğü ve esnek çalışmayı. Buradan kalkıp "AKP döneminde kayıtdışı azaldı" dememiz ne kadar doğru?

İkincisi, çalışma sürelerinin düşürülmesi diyorsunuz belki bir çözüm işsizliğe. Size şuradan örnek veriyim: Akdeniz Bölgesinde otellerde çalışan çoğu da turizm öğrencisi antraktlı çalışır. Antraktlı çalışma nedir? Sabahın 4'ünde kalkarlar sabah kahvaltısı için; kahvaltı biter, iki saat odalarına veya işte böyle kongre salonlarında bir köşede uyurlar, ondan sonra öğle yemeğine hazırlanırlar. Ondan sonra tekrar bir iki saat dinlenme verilir ve tekrar akşam yemeğine hazırlanırlar. Toplamda bu çalışanlar 24 saat kesintisiz çalışmış oluyor ama yasaya uyduruluyor. Diyor ki işveren, toplam 8 saat çalıştın. Hatta şunu da söylerdi öğrenciler: "Hocam biz girerken kart basarız otellere ama hiç 'good by'ı göremeyiz. Çünkü kartlarımız alınır ve gecenin bir yarısında basılır."

Yıllarca iş hukuku hocalığı yaptım. Örneğin Rixos otellerine ait işyerlerinin tamamında çalışan işçilerin sadece ödenmeyen fazla mesailerini hesapladığımızda, Tamince her yıl 1 otel satın alıyordu. Yani burada asıl tartışılması gereken çalışma saatlerinin düşürülmesi değil, esnek çalışma uygulamalarının kaldırılması. 1980'lerden sonra sadece Türkiye'de değil bütün dünyada uygulanan üretim sistemlerinde yaratılan dayatma, bir şekildeki sistem değişikliğidir. Teşekkür ederim.

anıl aba - Bunlar tabii şahsi tespitlerim değil, uluslararası örgütlerin de, TÜİK'in de yayınladığı veriler bu şekilde. Seviye farkı tartışılabilir, TÜİK'in verileri çarpıtıldığı iddia edilebilir, söylenebilir

anıl aba

Şunu ayırmamız lazım herhalde: Evet, dünyada İngiltere dahil, Türkiye'de de güvencesiz işçilik artıyor, prekarya denen kesim büyüyor. Doğru ama bu kesimler kayıtdışı değil.

vesaire. Ama şunu ayırmamız lazım herhalde: Evet, dünyada İngiltere dahil, Türkiye'de de güvencesiz işçilik artıyor, prekarya denen kesim artıyor. Doğru. Ama kayıtdışı değil. Kayıtdışı ekonomi dediğiniz işte Kurban Bayramı'nda dönen alışveriş vesaire bunlar. Ama bunu ayırmamız lazım. Yani kayıtdışı istihdamda bir azalma var. Dramatikliği ya da seviyesi işte resmi verilerin doğruluğu, bunlar tartışılır, hepsine tamamım ama kayıtdışı istihdam artıyor iddiası biraz uçuk geliyor.

sadık albayrak - İzzettin Hocamın dikkat çektiği, Özgür Hocamın vurguladığı devrim meselesinin gündeme gelmemesinin arkasında şu var: Bu devri AKP, aklımızı cüceleştirdi. Dünyada da neoliberalizm denen baskı, faşizm süreci aklımızı cüceleştirdi. Yani artık düşünmeye cüret edemez hale geldik. Bugün niye aydınımız yok? Aydın, bütünsel düşünen, sistemli düşünen, o büyük anlatı postmodernizmin düşman ilan ettiği akli ve büyük insanlığın kurtuluş çözümlerini düşünen insandı. Aydınımızı kaybettik, iktisat aydınının en büyük yıkım alanlarından biri. Artı değeri, sömürüyü öğrenmek için girdik iktisada ama mezun olduğumuzda bunlardan yarım sömestr bile bahsetmemişlerdi. Aklımızı büyütmemiz lazım arkadaşlar, bunu söyleyeceğim. Aydınlarımızı yeniden sahiplenmemiz gerekiyor. Çünkü aydın da ortaya çıkmıyor öyle. Hepinize teşekkür ederim.

bülent solakoğlu – Anıl Hocamla bir şeyde ayrıştık. 90'lar iktisat öğrencisi olduğumdan beri takip ettiğim bir mesele var, reel ücretler meselesi. "Reel ücretler artıyor" dedi konuşmasında Asgari ücrette bir artış reel olarak söz konusuydu ama genel ücretler asgari ücrete doğru bastırıldı. Asla sanayide böyle bir reel ücret artışı tespiti yapamıyoruz. 90'lı yıllarda Renault işçilerinin yanına gittiğimdeki durumla şimdi gittiğimde uçurum vardır, birçok kamu KİT'leri açısından böyledir. Orada reel ücret artışı değil, bilakis asgari ücretin üzerinde tutma ama bütün ücreti onun etrafında örme müthiş bir aslında ücretlerde gerileme görürüz. Onun yerine sosyal yardımlar ve krediler girdi. Ayrıca Anıl Hocam "Eskiden haneyi bir kişi geçindirebiliyormuş, sonra bu terse dönmüş" deyip sonra "reel ücretler artmış" deyince bu çelişki gibi duruyor. Sanki burada bir açıklamaya ihtiyaç var.

Bunu dışında inşaata dayalı rantsal ekonomi ve dışarıdan çok bol paraya dayalı olduğu tespitini yapıldığı bir ortamda, bu ne ile beslenecek? Herhalde müthiş bir artı değer yaratmaya ve bunun içinde müthiş bir sömürü kurmak gerekiyordu. Sanırım Türkiye’de cehennemi bir sömürü 2000 yıllardan beri kuruldu. Artık esnekten kuralsız çalışmaya, hafta sonu çalışmama diye bir kuralın kalmadığı, feci ve insanların çalışırken öldüğü cehennemi bir sistem kuruldu. Teşekkür ederim.

anıl aba - Bülent, çok doğru bir noktaya parmak bastın. Biraz daha geniş vakit olsa zaten o şekilde derinleştirirdim bunu.

Bunlar makro veriler. İşçi sınıfı tabii bir bütün ama homojen değil. Bu istihdamın artması, işte köyden kente göç ya da işte küçük burjuvazinin işçileşmesi vesaire bunların hepsi o tarafa katkı yapıyor. Ama eğer meslek gruplarına ayırıp baktığımızda işçi sınıfına reel olarak kaybedenler de var. Mesela öğretmenler, mesela akademisyenler. Ama totalde baktığınız zaman işçi sınıfının bütünü iyileşiyor gibi gözüküyor. Bu da böyle çok radikal bir zenginleşme falan değil bu arada. Türkiye kıyaslanabilir diğer ülkelerin gerisinde. Ayrıca sermaye sınıfının

anıl aba

Kol emekçisi ile beyin emekçisinin ücretlerinin yakınlaşıyor olması, makasın kapanıyor olması eğer eşitliği sağlayacaksa, bu özünde iyi bir şey. Kötü şey, aşağıya doğru bunun olması.

durumu daha da iyileşiyor. Dolayısıyla emeğin payı geriliyor. Onu da o şekilde derinleştirebiliriz. Evet, dediğim gibi meslek gruplarına baktığımızda kaybedenler var. Bugün doğru, ortalama ücretle asgari ücretin makasının kapanması gibi bir durum var. Dolayısıyla önemli bir grup meslekte bir çeşitlenme söz konusu. Bu da şöyle bir çelişki getiriyor. Ama bu, özünde bizim, solun itiraz edeceğimiz bir şey değil, olmamalı da. Hani doktorla kurye aynı ücreti mi alacak? Yani aynı ücreti zaten almıyor da hani o yaklaşması ya da işte kol emekçisi ile beyin emekçisinin ücretlerinin yakınlaşıyor olması eğer eşitliği sağlayacaksa, bu özünde iyi bir şey. Kötü şey, aşağıya doğru bunun olması. Cümleyi buradan kurmak lazım. Ama doktorlar, mühendisler, yazılımcılar buradan kurmuyorlar. "Ne yani kurye ile aynı ücreti mi alacağız? Ne yani çöpçüyle bilmem ne" diyorlar. Oradaki argümanın siyasi propaganda açısından yanlış olduğunu düşünüyorum ve dediklerine de katılıyorum. Böyle de ek yapıp düzeltmiş olayım.

zahide ayyıldız onaran - Özgür Hocam, Veblen 1899'da mülkiyet ortaya çıktıktan sonra aylak sınıfı diye bir tanım geliştirmiş ve bu aylak sınıfı tanımının içinde de akademisyenleri, din insanlarını, askerleri ve üretime katılmadan alanları tanımlamış. Bir süre sonra Cumhuriyetle

birlikte bizim aydınlarımız, bu tanımın içindekiler bizi de kapsayan gerçekten daha namuslu hale gelip, üretime katılıp, üretimi arttırıp, ondan sonra pay almaya başladılar. AKP döneminde bu tamamen değişti. Siz de aynı fikirde misiniz? Kendi aylak sınıfını yarattı diyebilir miyiz? Çünkü televizyonlarda fiilen birçok akademisyen, hukukçu görüyoruz, bizle alakası yok.

özgür öztürk - Teşekkür ederim. Veblen’i hiç bilmiyorum ama sınıfsal anlamda şöyle düşünüyorum: Geçmişte aydınların biraz da burjuva veya küçük burjuva sınıfına yakın düştüğünü, bugünse biraz daha işçi sınıfı ama işçi sınıfının ayrıcalıklı katmanı içinde yer aldığını söyleyebiliriz.

Bitirirken genel yoksullaşma yaşadığımız kanaatindeyim. Ücret düzeyleri artıyor mu, azalıyor mu; o ayrı bir tartışma da reel olarak hele bunu belirlemek çok zor gerçekten. Çok makro düzeyde baktığımızda, mesela üretim endeksine baktığımızda Türkiye'nin miktar endeksi sürekli yükseliyor AKP döneminde. Buna karşın mesela milli gelire baktığınızda 2013'te 12 bin 500 dolardı kişi başına şimdi 10 bin doların altına indi. Bunun tek nedeni de döviz kuru değil, genel bir yoksullaşma var. Türkiye'nin içinde olduğu bu patika çok iyi bir gelecek vaat etmiyor. Teşekkür ederim.

murat birdal - Levent Beyin sorusuna bir ekleme yapmak istiyorum cevap olarak. En son için faizlerden bahsetmişti de bu konuya çok giremedim.

Öğrenci arkadaşları da uyarmak lazım: Bugün gördüğümüz piyasa değil. Piyasada normalde bir değişkenle oynadığınızda diğer değişkenlerin vermesi gereken cevabı görmüyoruz. Kafanız karışmasın, çok yoğun müdahale var bu alana. Şimdi faizlerin hareketinden bahsederken, burası çok sert düzenleniyor. Nedir mesela? Faiz üzerinden devlet tahvillerine zorunlu bir talep yaratılıyor. Devlet bankaları zorluyor ve “Tahvil alacaksınız” diyor. Bankalar da gitti tabii

murat birdal

Bugün Türkiye’de piyasayı görmüyoruz. Piyasada normalde bir değişkenle oynadığınızda diğer değişkenlerin vermesi gereken cevabı görmüyoruz. Çok yoğun müdahale var.

özellikle ağırlıklı olarak TÜFE endeksli tahvilleri aldılar. Ondan sonra bu sabit getirili enstrümanlara bu yatırımı yönlendirecek yeni bir karar çıkarttı. Sürekli düzenlemelerle alana müdahale ederek, zorlayarak devlet tahvillerini aldırıyor. Mustafa Bey konuşurken gayrisafi yurtiçi hasıla büyüme rakamları açıklandı. Bankacılık kesiminde kârlar katlanıyor. Hani istihdam yaratmayan büyüme diyoruz ya, istihdam yaratılmamasının önemli bir sebebi de zaten o finans kesimindeki o fiktif büyüme. Yani ekonomi büyümesi gibi gördüğümüz şey, üretimden ziyade

buradan kaynaklanıyor. Buradaki kârların katlanıyor olması, bankacılık kesiminin de bazı şeyleri daha fazla tolere edebilmesini beraberinde sağlıyor ve bir kısmını buraya koyabiliyor. Ucuza fonlanıyor, aldığı parayı da öbür tarafa koyuyor ama piyasanın kendi dinamiklerinde bıraktığınızda göreceğiniz şeyler değil bunlar.

Yakın zamanda üst düzeyden önemli bir bankanın başındaki isimlerden biriyle konuşuyordum, neden memnun olmadıklarını sorguluyordum. Onlar kısa vadede, yani bankalara evet çok güzel kârlar görüyorlar ama kısa vadede gördükleri bu yerlerin uzun vadede sürdürülebilir olduğunu düşünmüyorlar ve özellikle de Türkiye'deki büyük bankalar açısından da şunu ifade ediyorlar: “Nihayetinde biz Türkiye ekonomisinin bir parçasıyız. Yani ekonomi gittiği zaman, bizim de ayakta durmamız mümkün değil.” Dolayısıyla bankacılık kesiminin şu anki görünümü uzun vadesi açısından çok bir şey değiştirmiyor. Buradan bir çıkarım yapmak mümkün değil diye düşünüyorum. O yüzden bugünkü göstergelere bakarak da yanıltmayın yani. Mevcut müdahaleler çerçevesinde düşünün ilişkiyi algılarken. Bu kadar söyleyeceğim.

billur engin balın - Hepinize katılımınız için çok teşekkür ediyoruz. Sağ olun.